

A 2. UKRÁN FRONT BUDAPESTI HADMŰVELETÉNEK ELSŐ SZAKASZA*

Szabó Balázs

A szovjet—német arcvonal déli szárnyán 1944. augusztus 20-án Iasi—Kisinyovnál elkezdődött hadműveletek eredményeként Románia, majd Bulgária kilépett a háborúból. Fegyvereiket Németország ellen fordították. A 2. Ukrán Front csapatai szeptember végére felzárkóztak Magyarország akkori határára. Ezzel megkezdődött hazánk felszabadítása.

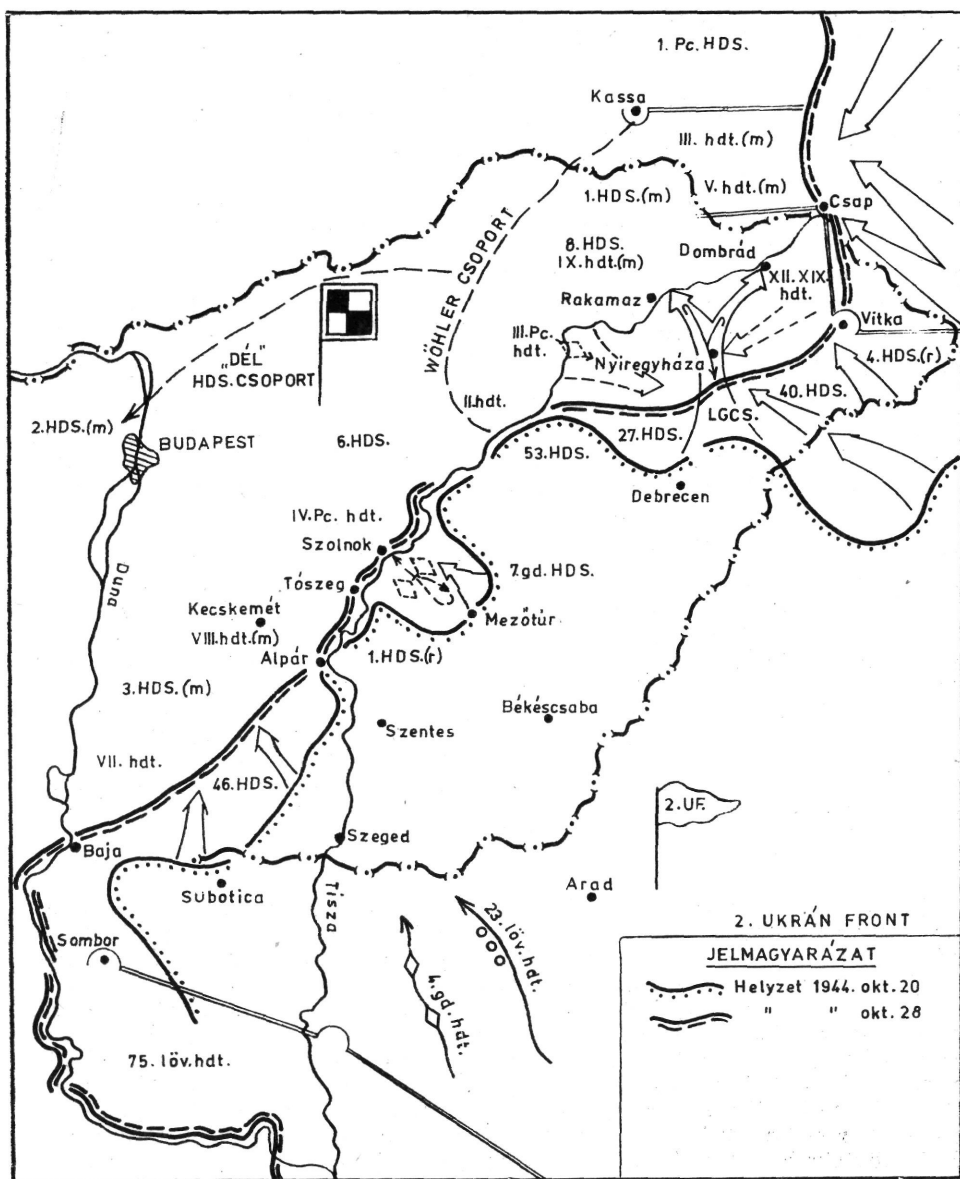
A Tiszántúl és Észak-Erdély, főleg Nagyvárad, Debrecen, Nyíregyháza körzetekben, valamint Szolnok előterében kibontakozott és sikeresen megvívott hadműveletekben Malinovszkij marsall csapatai megtörték a német és magyar fasiszta csapatok ellenállását. A hónap végére azokat Csap—Vitka—Tiszafüred—Tószeg—Alpár—Baja—Sombor arcvonalra vetették vissza. Ezzel befejeződött hazánk felszabadításáért vívott harcok első szakasza. (A felek helyzetét és erőik 1944. október 28-i csoportosítását lásd az 1. sz. vázlaton).

A vezérkarok újabb feladatokat tűztek csapataik elé.

A 2. Ukrán Front arcvonalán kialakult helyzet, az októberi győzelmek, a magyarországi uralkodó osztály ingatag magatartása következtében a szovjet főparancsnokság úgy döntött, hogy a támadás azonnali folytatásával az ellenségnek nem ad lehetőséget sorai rendezésére és újabb védelem kiépítésére. E támadással kikényszeríti Magyarország kilépését a háborúból s csapatait Németország déli határaitra zárkóztatja fel. Ezen túlmenően arra is törekedett, hogy az arcvonal déli szárnyán vívott akciókkal lehető leg több fasiszta erőt lekössön, hogy ezzel is mentesítse a varsó—berlini hadászati főirányt.

Ezzel szemben a *fasiszta hadvezetés* — a sorozatos vereség és kudarcok ellenére — úgy határozott, hogy a Magyarország területén levő természetes akadályokat kihasználva meggátolja a szovjet csapatok Budapest—Bécs irányú előretörését. Ennek érdekében a szovjet—német arcvonal déli szárnyán működő Friessner vezéreredes „Dél” hadseregcsoportját Németország előterének — Magyarországnak — megtartására utasította. Ennek megvalósításával kedvező feltételeket akart teremteni a Balkánon tartózkodó „E” és „F” hadseregcsoportjainak Magyarországon keresztül Bécs felé történő kivonására is.

* Részlet a szerzőnek „A 2. Ukrán Front folyamatos nagymélységű hadműveletei” című kandidátusi értekezéséből. (a Szerk.)

1. sz. vázlat. A felek helyzete és erők csoportosítása 1944. október 28-án

1944. október végén kiadott utasításokban elrendelt feladatok végrehajtására a küzdő felek seregtesteit között hazánk területén heves összecsapásokra került sor.

A hadtörténeti irodalom a fasiszta „Dél” hadseregcsoport és a 2. Ukrán Front (majd december közepén ezekhez csatlakozott a 3. Ukrán Front)¹ csapatai között 1944. október 29-én elkezdődött és 1945. február 13-ig tartott harcokat budapesti hadműveletnek nevezi. Eredményeként felszabadult Budapest, hazánk fővárosa.

Ez a hadművelet tartalmánál fogva négy szakaszra osztható.

Az első 8 napig — október 29-től november 6-ig tartott. Ezalatt a 2. Ukrán Front balszárny csapatai Pilis—Vecsés—Ócsa—Soroksár-dél szakaszon érték a főváros külső védelmi gyűrűjét.

A második szakasz november 7-től 26-ig terjedő időre tehető. A front csapatai a fenti időpont között leküzdötték a Tiszát és érték Cigánd—Kenéz—Taktaharkány—Gesztely—Miskolc-dél—Gyöngyös—Heréd—Hatvan—Aszód-dél—Vecsés—Rákóczi-liget—Dunaharaszti—Dömösd vonalát.

A harmadik november végétől december 31-ig tartott. A két front ideiglenes védelmét, az ellenség budapesti csoportosításának bekerítéséhez szükséges feltételek megteremtését szolgáló előkészületeket és a bekerítés végrehajtását foglalja magába.

A negyedik szakasz 1945. január 1-től február 13-ig terjedő időre tehető. Ez alatt történt a fasiszta erők három felmentési kísérletének elhárítása és a bekerített ellenséges erők felszámolása.

E tanulmányban — eredeti dokumentumok alapján — megkíséreljük bemutatni, hogy a kialakult hadászati-hadműveleti helyzetben milyen volt a felek elgondolása és tevékenysége a hadműveletnek menetből való előkészítésére és annak szünet nélküli folytatására.

A hadművelet első szakaszában lezajlott harccselekmények megrajzolásával igyekszünk válaszolni arra, hogy első próbálkozással miért nem sikerült menetből birtokba venni Budapestet. Az itt szerzett tapasztalatok — amelyek egyben a mai hadművészet égető problémáit is alkotják — feldolgozása még közel sem befejezett.

*

A fasiszta hadvezetés hadászati helyzetének egyre súlyosabbá válása ellenére mind keleten, mind nyugaton erőfeszítéseket tett a katasztrófális vereség elodázására. E törekvés részeként a keleti arcvonal déli szárnyán is mindent elkövetett Magyarország és elsősorban Budapest megtartására.

Ennek több oka volt. A lényegesebbek közé sorolható a személyi és az anyagi utánpótlás — közte a kanizsai olaj, a budapesti repülőgép- és harckocsijavító üzemek, a miskolci lőszergyár és a gánti alumínium. A fasiszta hadvezetésnek a háború továbbfolytatásához ezekre égetően szüksége volt. A fentiek kivül a Balkánról hadászatiilag fontos útvonalak vezettek Budapest—Bécsen keresztül Németország felé.² A fasiszta hadvezetés arra a hitleri feltételezésre számítván, mely szerint a Balkánon az angol—szovjet érdekkellentétek összecsapáshoz vezetnek, halogatta onnan csapatai kivonását. Görögország feladására is csak november 1-én adott határozott parancsot az „E” hadseregnek.³ Az angolok ekkor foglalták el Thesszaloniké görög kikö-

¹ A 2. Ukrán Front kötelékében román, a 3. Ukrán Front alárendeltségében pedig bolgár magasabbegységek is harcoltak.

² Архив Министерства Обороны СССР. (a továbbiakban Архив МО СССР.) фонд (ф.) 240, опись (оп.) 2779, дело (д.) 1798, лист-лист (ли-ли.) 1—10.

³ Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban HL.) Filmtár: КТВ/Н. Gr. Süd. 1252 sz. tekeres Ia. 5864/44. g. Kdos. sz. (1944. október 1.) irat.

tőt.⁴ E mellett az Adriai-tenger térségét is megszállva tartották. A német erők ott nyugatra nem vonulhattak vissza. Az Alpokon át kevés úthálózat vezetett. Maradt a Magyarországon keresztül Bécs felé vezető út. Ekkorra azonban már az is veszélyeztetve volt. A 46. Szovjet Hadsereg ugyanis Kecskemét körzetében harcolt, amikor az „E” hadsereg még Budapesttől 300 km távolságra — a görög—jugoszláv határon tartózkodott.

E hadászati helyzet következtében került sor hazánk területén véres, huzamos ideig tartó összecsapásokra.

A német fasiszta hadvezetés elgondolásait Magyarország nyilas kormánya teljes egészében támogatta.⁵ Szálasi uralomra jutásakor Németországnak a háború győzelmes befejezéséig tartó hűségét esküdött.⁶ Kérte is az OKH-t arra, hogy a magyar alakulatokat a Heresgruppe Süd alárendeltségébe utalja.⁷

A német vezérkar a szovjet csapatok Budapest—Bécs irányú előretörésének megállítására a „Dél” hadseregcsoportnak határozott utasításokat adott.

A kapott feladatok végrehajtására a „Dél” hadseregcsoportnak (18 német és 17 magyar) 35 hadosztály és dandár állt rendelkezésére. Ezek közül 11 gyorsan mozgó magasabbegység volt.⁸ Ez azt jelentette, hogy állománya a „debreceni” hadművelethez viszonyítva egy magasabbegységgel növekedett.⁹ Ezzel kapcsolatban a Nagy Honvédő Háború története című mű „debreceni” hadművelettel foglalkozó alfejezetében¹⁰ ellentmondásosnak tűnő megfogalmazással találkozunk. Az ott leírtak szerint a „Dél” hadseregcsoport a „debreceni” hadműveletben megsemmisült. Itt viszont — egy pár napos eltéréssel — azt olvashatjuk, hogy állománya egy hadosztállyal növekedett. A valóságos helyzet azonban sokkal bonyolultabb volt, mint az imént idézett megállapítás.

A „Dél” hadseregcsoport hadművelési naplójának október 27-től november 10-ig tartó bejegyzéseiből és ezekhez csatolt eseményleírásokból kiderül, hogy az októberi harcokban több hadosztály 20—50⁰/₀-os veszteséget szenvedett. Állományából azonban csak három hadosztályt töröltek és dandárokat vontak össze. A hadseregcsoport tehát a „debreceni” hadműveletben nem semmisült meg, csak nagy veszteségeket szenvedett.

Állományának növekedése a budapesti hadművelet idejére abból adódott, hogy az OKH a Kárpátalján ténykedő 1. Magyar Hadsereget a „Dél” had-

⁴ A német „E” hadseregtörzs 1944. november 1-én keltezett helyzetmegítélésében ezt olvashatjuk. „A görög térségben csekély volt az ellenség behatása. A Görögországban támadó angolok meglehetősen az üldözésnél a saját csapatoknak meghatározott ütem betartásával... amely számunkra veszélyt nem jelentett.” (HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekeres Ia. 5864/44. g. Kdos. sz. irat.)

⁵ Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht 1944. IV. köt. 1941—1945. [Első félkötet] Bernard et Graefe Vlg. Verlag Frankfurt/Main, 1961. 848. o.

⁶ HL. Filmtár: KTB/H./Gr. Süd. 1258. sz. tekeres 6605/44. sz. irat.

⁷ Uo. 1258. sz. tekeres 6919/44. g. Kdos. sz. irat.

⁸ Az ellenség csoportosításáról szóló adatokat lásd HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1256. sz. tekeres; Prünfur. 1043/44 — 1161/44. (Október 25—november 16) hadművelési térképek, 1251. sz. tekeres Ia. 11631/44., 11670/44., 11720/44., 11760/44., 11804/44., 11832/44., 11874/44.; 11917/44., Ia. 4151/44., 4176/44., 4189/44., 4205/44., 4227/44., 4280/44., 1263. sz. tekeres 6556/44., 1252. sz. tekeres 4275/44., 12006/44., 4310/44., 12083/44., 12150/44. sz. titkos okmányok. Továbbá: Сборник материалов по составу группировки и перегруппировки сухопутных войск фашистской Германии и войск бывших её сателлитов на советско-германском фронте за период 1941—1945 гг. Выпуск четвертый. Москва, Воениздат, 1956. стр. 174—178.; Ганс Фриеснер: Програнные сражения. Москва, Воениздат, 1966. стр. 160—161.

⁹ A szovjet eredeti okmányok, továbbá a Nagy Honvédő Háború története 4. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1966. 319. o. és M. M. Минасян: Освобождение народов Юго-Восточной Европы. Москва, Воениздат, 1967. стр. 310.

¹⁰ 38 német és magyar magasabbegységet tüntetnek fel. Ez abból adódik, hogy október 27-ig felosztott és a 12. hadosztályba beolvasztott 4. magyar hadosztályt, továbbá a teljesen felbomlott 13. gyaloghadosztályt az 1. helyi dandárt is nyilvántartják, pedig ezeket már törölték a „Dél” hadseregcsoport állománvából. Lásd Friessner 1944. október 27-én Hitlernek felterjesztett jelentését. [HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekeres (ZMKK L/76. sz.)]

¹¹ A Nagy Honvédő Háború története 4. köt. 319. o.

seregcsoport alárendeltségébe utalta. Ennek az V. hadteste a 2. Ukrán Front támadási sávjába került. Továbbá az 1. páncélos hadseregtől és Németországból 4 hadosztálynyi erősítést kapott.¹¹

A „Dél” hadseregcsoport megerősítésére utalt hadosztályok között szokatlanul magas volt a páncélos, páncélgránátos és SS huszárhadosztályok száma. Állományába tartozott hat páncélos, három SS páncélgránátos és két SS huszárhadosztály. Számuk a budapesti hadművelet alatt tovább növekedett. Ez is arról tanúskodik, hogy a hitleri hadvezetés az előbb már említett okokból hadászatiilag fontosnak tartotta a budapest—bécsi irányt. Csupán ez a tény már előre jelezte, hogy Budapest és környéke véres összecsapások színterévé válik.

A Wöhler- és Fretter Pico hadseregcsoportokból álló „Dél” hadseregcsoport hadműveleti felépítése 1944. október hónap utolsó napjaiban sajátos módon alakult. (A „Dél” hadseregcsoport hadműveleti felépítését és seregeteinek helyzetét lásd az 1. sz. vázlaton). Az erők zöme Debrecen—Miskolc irányba ténykedett.

A Wöhler-hadseregcsoport 21 hadosztályából és dandárából 11 Tiszafüredtől Uzsgorodig (Ungvár) első lépcsőben védett. A többi magasabbegységek zöme a budapesti irány megerősítésére, illetve a Wöhler-csoport jobbszárnyára átcsoportosításban volt.

Ezzel az átcsoportosítással kapcsolatban a „Dél” hadseregcsoport hadműveleti naplójának 1944. október 25—26-i¹² bejegyzései alapján a következő helyzetértékelésekről, illetve intézkedésekről értesülünk. „A IV. páncélos hadtesttel Szolnok térségéből október 19-én Debrecen irányába indított támadás elakadása azt jelentette, hogy az ellenség friss erőket vont előre. Ha akkor céltudatosan lemondtunk a nehéz helyzetbe került budapesti irányt védő 3. Magyar Hadsereg megerősítéséről, most ezt pótolnunk kell.”

Az átcsoportosítás megkezdésekor a szovjet csapatok Polgár—Tiszafüred arcvonalon október 27-én indított támadásával kapcsolatban Friessner törzse a következőképpen értékelte a helyzetet „... az ellenség felfedte átcsoportosítási szándékunkat. Támadásaival ezt akarja megghiúsítani...”¹³ Malinovszkij marsall törzse a felderítési adatok alapján az ellenség átcsoportosításáról tudomást szerzett és jelentette a főparancsnokságnak.

Ezek szerint a „Dél” hadseregcsoport parancsnoksága október 26-án megkezdte erői átdobását Tokaj—Polgár körzetéből a 3. Magyar Hadsereg arcvonalára, a budapesti irány lezárására.¹⁴

Erdekesen alakult a Fretter Pico hadseregcsoport hadműveleti felépítése is Tiszafüred—Baja arcvonalszakaszon, amelynek magyarázata egyrészt a 3. Magyar Hadsereg megerősítésére irányuló törekvésben, másrészt a magyar alakulatok szovjet csapatokhoz való átállásának megakadályozásában rejlik. A Fretter Pico hadseregcsoportját október 29-én 18.00-tól állították fel.¹⁵ Alárendeltségébe utalták a 3. Magyar, a 6. Német Hadsereget és a 2. Magyar Hadsereg törzset.¹⁶ A 6. Német Hadsereg szinte két részre szakadt. Tószegtől

¹¹ Az 1. Magyar Hadsereg a horthysta fegyveres erő legjobban ellátott és felszerelt hadműveleti magasabbegysége volt. Hat hadosztállyal rendelkezett. Az 1. pc. hadseregtől a „Dél” hadseregcsoport megerősítésére utalták a 8. SS lovas- és a 18. SS páncélgránátos hadosztályokat (HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1251. sz. tekeres; Hadműveleti napló. Október 21—25-i bejegyzések; 1252. sz. tekeres Ia. 4267/44. Kdos. sz. irat.)

¹² HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1251. sz. tekeres. Ia. 4189/44. g. Kdos.; Ia. 11760/44. g. Kdos.; Ia. 4205/44. g. Kdos. Ia. 11804/44. g. Kdos.; Ia. 4227/44. g. Kdos. sz. iratok.

¹³ Uo. 1251. sz. tekeres Ia. 4227/44. g. Kdos. sz. irat.

¹⁴ Uo. Ia. 11760/44. g. Kdos.; Ia. 4205/44. g. Kdos.; Ia. 11804/44. g. Kdos.; Ia. 4241/44. g. Kdos.; 1263. sz. tekeres [C 4157/XLVI] 392—396. lap.

¹⁵ Uo. 1251. sz. tekeres Ia. 4227. g. Kdos. 12. irat.

¹⁶ Nem fedí a valóságot Friessner ama állítása, hogy a Duna—Tisza közti harctevékenységet az idé alatt a 3. Magyar Hadsereg parancsnoksága irányította. A Fretter Pico törzsenek a 3. Magyar Hadseregére való rátelepüléséről céltudatosan megfelelkeznek. (I. m. 163. o.)

délre a 3. Magyar Hadsereg 7 gyenge hadosztálya védett. Ettől északra 3 német, köztük 2 páncélos hadosztály tevékenykedett. Budapesttől délre a Duna nyugati partján a 31. SS német gyalogos hadosztály, a 10. és 23. magyar hadosztályok részei tartózkodtak. Ide kellett beérkeznie a 2. Magyar Hadsereg törzsének is.

E csoportosítások bizonyítják a fasiszta hadvezetés ama elhatározását, hogy közvetlenül a budapesti hadművelet kibontakozása előtt — a természetes akadályok mögött kiépített állásokra támaszkodva — aktív védelmet folytat. A Wöhler-csoportból megerősíti a budapesti irányban védő 3. Magyar Hadsereget és megakadályozza a szovjet csapatok Budapest—Bécs—Dél-Németország irányú előretörését. Emellett gondolt egy Szeged irányú támadásra is, amelyet az átcsoportosítás befejezése után akart végrehajtani.

A „Dél” hadseregcsoport október 28—29-én új direktívákat adott ki, amelyekben hadsereg parancsnokainak¹⁷ a védelem folytatására és a terepnek védelmére való berendezésre adott utasítást. Ez megfelelt az OKH ama rendelkezésének, amely szerint az „... elért terepszakasznak a hadseregcsoport új védelmi vonalává kell változnia”¹⁸

A Wöhler-csoport seregtesteinek a „Dél” hadseregcsoport bal szomszédjával, az 1. páncélos hadsereggel való kapcsolat felvételére és a szovjet csapatok Tiszadob—Miskolc irányú előretörésének megállítására adott feladatokat.

A 3. Magyar Hadseregnek — a megerősítésére utalt LVII. páncélos hadtest beérkezése után — Dunapataj—Újkécske arcvonalról Szeged irányú támadás végrehajtására kellett felkészülnie. A Wöhler-csoport alárendeltségéből a Dunántúlra kivont 2. Magyar Hadsereg törzse azt a feladatot kapta, hogy települése után vegye fel a kapcsolatot Köhlwein „F” hadseregcsoportjával.¹⁹ A 6. Német Hadsereg pedig Tiszafüred—Szolnok között a Tisza vonalának megtartására kapott utasítást. Ennek érdekében Jászberény körzetében egy-egy páncélos csoportot kellett létrehozni.²⁰

A „Dél” hadseregcsoport arcvonalának egyes szakaszain érdekesen alakultak a sűrűségek. (Lásd a 2. sz. táblázatot.) Az első lépcsőben védő hadosztályokat véve alapul a hadseregcsoport 560 km arcvonalán egy hadosztályra átlag 19, a Wöhler-csoportnál 8,5, a Fretter Picoénál viszont 26 km jutott.

A védelem leggyengébb része a 3. Magyar Hadsereg Baja—Újkécske szakaszán volt. Itt gyenge harcértékű magyar hadosztályok védtek. A Wöhler-csoport zömmel német hadosztályokból állt, ezért ott a védelem erősebb volt.

Friessner a budapesti irányra kedvezőtlen hadműveleti sűrűségek alakulását felismerte. A „debreceni” hadművelet alatt tartott is attól, hogy a szovjet csapatok a Debrecen—Nyíregyháza irányú előretöréssel egy időben Budapest ellen is támadást indítanak és akkor nem lesz erő, amivel ezt a támadást megállítsa.

Abban, hogy ez utóbbi nem következett be, a Horthy által Moszkvába küldött fegyverszüneti delegáció tárgyalásai is közrejátszottak. A szovjet főparancsnokság ugyanis, hogy a tárgyalásokhoz kedvező politikai légkört teremtsen, október 11-én utasította Malinovszkij marsallt a Budapest elleni támadás megállítására.

Amikorra azonban kiderült, hogy a Horthy által október 11-én aláírt fegyverszünet nem realizálódik, s a szovjet csapatok támadásaikat felújították, a német hadvezetőségnek már sikerült a 3. Magyar Hadsereg sorait rendezni: új német, illetve magyar csapatokkal megerősíteni. A 2. Ukrán Front balszárnyán október 29-én támadásba lendült 46. hadsereg csapatai már azok

¹⁷ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1251. sz. tekercs Ia. 4241/44. g. Kdos. sz. irat.

¹⁸ Ганс Фриеснер: Програнные сражения, стр. 162.

¹⁹ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1251. sz. tekercs Ia. 4241/44. g. Kdos. sz. irat.

²⁰ Uo.

ellenállásába ütköztek. Ezért Budapest előterében elkeseredett küzdelmek bontakoztak ki.

Ha ez az epizód nem jön közbe — Friessner véleményét és az arcvonal e szakaszán ténykedő 3. Magyar Hadsereg képességeit ismerve —, állíthatjuk, hogy a 46. és az 53. hadsereg balszárny csapatai, az akkor már előrevonuló 7. gárdahadsereg beérkezésével, felszabadíthatták volna Budapestet még a „debreceni” hadművelet idején. Ez annál is inkább valószínű, mert a „debreceni” hadművelet alatt Friessner főerői (még az OKW alárendeltségébe tartozó erők zöme is) Debrecen és környékén voltak lekötve. A IV. páncélos hadtestet Szolnok körzetében is csak október 17-én állították fel. Erőivel 19-én indítottak támadást²¹ az 1. Román Hadsereg csapatai ellen. Sőt akkor még az ellenség is úgy értékelte a 2. Ukrán Front gyorsan mozgó seregeit manővereit Debrecen—Nyíregyháza környékén, hogy a szovjet csapatok Debrecen—Nyíregyháza irányban „... nagy számú harckocsi utánpótlást és személyi feltöltést kaptak...”²²

Friessner ezek ellen minden odamozgatható erőt felvonultatott, hogy elkerülje a katasztrófához vezető bekerítést. Ekkor tehát a támadás Budapest irányú folytatására a helyzet legkedvezőbbben alakult volna.

A szovjet kormány, a magyar kormány által hozzáintézett fegyverszüneti kérelmére utasította csapatait a támadás leállítására. Ennek következtében a 2. Ukrán Front balszárny csapatai ütemvesztésre kényszerültek, ami segítette Friessneréket abban, hogy erőiket debrecen—nyíregyházi irányban alkalmazták és a Wöhler-csoport erőit Észak-Erdélyből kivonják, majd a budapesti hadművelet kezdetére Németországból, továbbá az 1. páncélos hadseregtől és a megsemmisülés elől megmenekült Wöhler-csoporttól jelentős erőt összpontosítsanak Budapest és környékére.

A horthysta kormánzatnak a felemás kiugrási kísérlete nemcsak a fasiszta csapatok átcsoportosítását segítette elő, hanem az ország — és elsősorban Budapest védelmi rendszerének kiépítését is.

Guderian — a német szárazföldi erők vezérkari főnöke — az OKW-val egyetértésben 1944. szeptember 22-én arra utasította a „Dél” hadseregcsoport parancsnokságát és rajta keresztül a magyar vezérkart, hogy Magyarországon természetes akadályok mögött — elsősorban Budapest előterében — magyar építőcsapatokkal és polgári lakosság bevonásával építsenek ki védelmi rendszereket.²³ A magyar vezérkar és a „Dél” hadseregcsoport parancsnoksága október 8—15-ig a tervek elkészítésén kívül nagyon keveset tett.

Greiffenberg — a Wehrmacht meghatalmazott tábornoka — Magyarországon 1944. október 8-án Hitlernek készített helyzetértékeléséből kitűnik, hogy addig nemhogy az ország, de „... a város védelmére néhány fogolynak állások építésére való kirendelésén kívül gyakorlatilag semmit sem tettek”.²⁴

Ezzel kapcsolatban a szovjet forrásanyagokban is azt olvashatjuk, hogy „Az ellenség 1944. október végén és november hónapban erősítette a budapesti irányt. Tömörítette a gyalogos magasabbegységek harcrendjét harckocsikkal és rohamlövegekkel. Sebteben dolgozott erős védelmi övek kiépítésén Budapest közeli és távoli előtereiben.”²⁵

Ezzel ellentétben egyes szovjet kiadványokban olyan véleményekkel is találkozunk, amelyek szerint „a német parancsnokság Romániának a háborúból való kiugrásától (1944. augusztus 23.) sürgősen hozzákezdett Magyaror-

²¹ Lásd uo. 1258. sz. tekeres 6873/44. g. Kdos. sz. iratot és Fretter Pico október 17-i 20.10 helyzetértékelését.

²² Uo. Fretter Pico 17-i helyzetértékelése.

²³ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1258. sz. tekeres 6619/44. g. Kdos. sz. irat.

²⁴ Uo. 1258. sz. tekeres 6865/44. g. Kdos. sz. irat.

²⁵ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 1798, лн. 2—3.

szág területén néhány védelmi öv kiépítéséhez és azokat... 1945 januárjáig intenzíven állandóan tökéletesítette”.²⁶

A valóság ezzel kapcsolatban az, hogy a német—magyar törzsben kidolgozott terv szerint védelmi rendszerek, ezen belül a Budapesti hídfő kiépítésére a front balszárny csapatai támadásának leállása (október 11), de leginkább a „páncélököl akció”²⁷ végrehajtása (október 15—16) után került intenzíven sor. Ezt igazolják az OKW hadinapló október végi bejegyzései is, amely szerint „jól haladtak az erődítési munkálatok, amelyekre csak úgy özönlöttek a kényszermunkások.”²⁸

1944. november 1-re a fasiszták a Tisza mögött több védelmi öv kiépítéséhez kezdtek hozzá. Különös gonddal készítették a védelmet Budapest körzetében. Ez volt az úgynevezett „Attila”-vonal, amely a várost kelet felől három patkó alakú védőövvvel védte, s szárnyai a fővárostól északra és délre a Dunára támaszkodtak.

Az első védőöv a Dunától 25—30 km-re Alsógöd—Csanád—Kerekegyháza—Máglód—Ecsér—Dunaharaszti vonalában 75 km hosszúságban épült. Ez a védőöv 2—4 harcárból állt, előtte tuskés drótakadályokkal.

A második védőövet az első mögött 12—15 km-re építették ki Dunakeszi—Mogyoród—Isaszeg—Pécel—Pestszentimre—Soroksár vonalában. Hossza elérte a 60 km-t. Általában 1—2 harcárkot, egyes helyeken kiásott harcokciárkot foglalt magába. Előtte tuskés drótakadályok voltak.

A harmadik védőövet a másodiktól 5—10 km távolságra építették ki.

Ezt a táborig jellegű védelmet fejlett géppuska- és tüzérségi tűzrendszer,²⁹ a csepeli Dunaág vonalában a parttól 5—20 m-re négy méterenként 28 km hosszúságban 4—6 soros elektromos drótakadály egészítette ki.³⁰

Ezek szerint az ellenség Budapest védelmi rendszerét legerősebben kelet felől építette ki. Úgy vélte, hogy a fővárostól északra és délre a Duna — mint természetes akadály — leküzdhetetlen akadályt jelent a szovjet csapatok előtt. A főváros körül a Duna nyugati partján éppen ezért a védelem be rendezéséről nem gondoskodott.

*

A szovjet főparancsnokság a délnyugati hadszíntér felől Németország déli határához való kijutás főútvonalaként már szeptember 5-én Budapest—Bécs irányt jelölte meg. Ezt mutatják a szeptember 5-i 220 207. és szeptember 15-i 220 215. számú direktívákban a 2. Ukrán Front számára meghatározott feladatok, és ugyancsak ezekben megjelölt főcsapás irányai. Ezek alapján a 2. Ukrán Frontnak Kolozsvár—Debrecen általános irányú támadás folytatásával október 7—10-re főerővel a Tisza csap—szolnoki szakaszát kellett elérnie. A veszteségek pótlására és a front megerősítésére utalt erőknek pedig a front balszárnyán Karánsebes—Temesvár irányába kellett előremozogniuk és október 3—7. között Petrovgrád—Temesvár—Bela Crkva körzetében összpontosulniuk. Ez arra enged következtetni, hogy a főparancsnokság az utóbbi erőkkel október első felében Szolnok—Szeged arcvonalról Budapest irányában akarta a támadást folytatni. Szeptember végére kialakult helyzetben — mint ismeretes — a front csapásmérő csoportosítása feladatait csak részben teljesítette. Ugyanakkor a balszárnyon Nagyvárad—délkelet—

²⁶ Минасян: Освобождение народов... стр. 312.

²⁷ Horthynak Szálasival való felcserélésére készített német akció fedőneve.

²⁸ Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht... 850. o.

²⁹ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 1798, лн-ан. 5—12.

Továbbá lásd HL. Filmtár: КТВ/Н. Gr. Süd. 1252. sz. tekercs. November 7-i reggeli jelentéshez csatolt Prünfur. 1107/44. sz. hadműveleti térképet.

³⁰ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 1340, лн-ан. 10—15.

Makó szakaszán kiléptek az Alföldre. Ekkor a szovjet főparancsnokság helyesen úgy döntött, hogy elsődlegesen az ellenség Nagyvárad—Debrecen—Kolozsvár-i csoportosítását célszerű felszámolni. Ezért Malinovszkij marsall utasította, hogy a támadásnak budapesti irányban való folytatása céljából előremozgatott friss erők (főleg a lovas és gépesített seregtestek) egy részét a „debreceni” hadműveletben használja fel. Budapest irányú támadásról azonban — amely Magyarországnak a háborúból való kiléptetésére irányult — nem mondott le. Kelet-Magyarországnak és Észak-Erdélynek az ellenségtől történő megtisztítása után azonnal utasította a front parancsnokát, hogy folytassa a támadást Budapest irányába.

A főparancsnokság e támadás előfeltételeit már a „debreceni” hadművelet idején igyekezett megteremteni. Hadászati tartalékából október végén a 2. Ukrán Front alárendeltségébe utalta a 2. gépesített hadtestet, a 3. Ukrán Front állományából pedig a 4. gépesített és 23. lövészhadtesteket. Azokat Petrovgrád—Temesvár körzetében összpontosította. Október 8-án a 40. Szovjet és a 4. Román Hadsereg közül Szászrégen arcvonalszakasról kivont 7. gárdahadsereget október 20-ra Nagyvárad-délnyugat körzetébe irányította. Ott alárendelte az 1. Román Hadsereg négy hadosztályát. Nincs adat arra vonatkozóan, hogy amikor Debrecen—Nyíregyháza körül Malinovszkij marsall csapásmérő csoportosítása nehéz küzdelmet folytatott és erő hiány miatt Nyíregyháza feladására kényszerült, kért-e engedélyt a főparancsnokságtól a 7. gárdahadseregnek Nyíregyháza irányába való előremozgatására. Valószínű, ha kéri, akkor sem kapott volna ehhez hozzájárulást, mert a főparancsnokság figyelme már Budapestre irányult. Tisztában volt azzal, hogy a hadszíntér földrajzi adottsága miatt Dél-Németország eléréséhez mindenáron birtokba kell venni a magyar fővárost, és csak ezután lehet szó a támadás Bécs irányú folytatásáról.

A szovjet főparancsnokság a budapesti hadművelet megindítását elrendelő direktíva megfogalmazásakor értékelte az arcvonalon kialakult helyzetet, a Szálasi-kormány politikai magatartását és az ellenség erőinek átcsoportosítására irányuló szándékot. A felderítési adatokból tudomást szerzett arról, hogy a hitleristák megkezdték erőik átdobását az arcvonal északi szakaszáról a 3. Magyar Hadsereg megerősítésére. Ehhez Miskolc—Füzesabony—Hattvan—Budapest felé jó közlekedési úttal rendelkezik. Amennyiben sikerül erőit átdobni, Budapest bevétele menetből nem járhat eredménnyel.

Ilyen megfontolás és helyzetértékelés alapján 1944. október 28-án a 220 251. sz. direktívájában utasította a 2. Ukrán Front parancsnokát a budapesti hadművelet azonnali megindítására.

„... a 46. hadsereg és a 2. gárda gépesített hadtest erőivel október 29-én menjen át támadásba a Duna—Tisza közén, göngyölítse fel a Tisza nyugati partján kiépített ellenséges védelmet és biztosítsa ezzel a 7. gárdahadsereg átkelését a folyón. A továbbiakban a 4. gárda gépesített hadtest beérkezése után mérjen megsemmisítő csapást a Budapestet védő ellenségre, és menetből vegye birtokba a fővárost”.³¹

A direktíva érdekessége az volt, hogy az csak két hadsereg támadó hadműveletére vonatkozott. Méretei azonban túlzottak voltak. Végrehajtására kijelölt csoportosítás lehetőségeit felülmúlta. A 2. Ukrán Front e hadművelete előkészítésének, kibontakozásának és főleg megvívásának egy sor olyan sajátossága volt, amely az ezt megelőzőekben nem volt tapasztalható. Lényegesebbek ezek közül: a támadást már a feladat kézhezvétele utáni napon indítani kellett; a front főerői rendkívül bonyolult helyzetben teljesen kifárad-

³¹ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 1191, лн. 7.

va, lőszer nélkül a harci technika 2/3-nak elvesztése és Nyiregyháza feladása utáni állapotban voltak. Soraik rendezésének ütemében léphettek támadásba, s végül, amely az előzőekből következett, hogy 108 napig tartott, még a 3. Ukrán Front erőinek bevonásával is.

*

A front törzse a direktíva kézhezvétele után azonnal hozzáfogott a hadművelet előkészítéséhez.

Ez a munka, amely október 28-tól november 5-ig tartott, nem volt zökkenésmentes. Bonyolította az előkészületeket az, hogy a front főerői a Tisza csap—szolnoki szakaszának eléréséért a túlparton már elfoglalt hidfők megtartásáért, illetve újak birtokbavételéért nyugati irányban támadtak.

Friessner seregtestei a Tisza vonalának megtartásáért heves rohamokat indítottak. Ezenkívül Dunapataj—Újkécske arcvonalszakasról Szeged irányú támadásra készültek³² — az átcsoportosításban levő erők beérkezése után.

A bonyolult hadműveleti helyzet, a rendkívül rövid idő azt követelte, hogy a front törzse az előkészületeket, a szükséges terveket, átcsoportosításokat menet közben végezze. Ugyanakkor irányítania kellett jobbszárnyon a főerők támadásait, illetve azok átcsoportosítását és feltöltését.

A front törzse tehát adott esetben azt a munkát, amelyet általában a háború más hadműveleti előkészítésénél több hétig tartó szünet alatt, normális körülmények között végzett el, itt bonyolult helyzetben, törzson belüli ésszerű munkamegosztással egy hét alatt teljesítette. *A törzs egy része irányította a támadó csapatok tevékenységét, más része a hadművelet előkészítését végezte. A kétirányú munka egyidejű, párhuzamos ellátásával járó nehézségeket a front törzse eredményesen leküzdötte.* Ez adta a budapesti hadművelet egyik sajátosságát, mégpedig azt, hogy előkészítése menetből történt. A hadművelet előkészítése és ezen a téren szerzett tapasztalatok figyelmet érdemelnek.

A hadművelet előkészítése — a törzsből végzett végtelenül sokoldalú munka mellett — a frontparancsnok elhatározásának kidolgozásával kezdődött. A bonyolult hadműveleti helyzet és a főparancsnokság sürgető direktívája arra készítette Malinovszkij marsallt, hogy először (október 28-án) csak a 46. és 7. gárdahadsereg támadására hozza meg elhatározását. A front valamennyi hadseregére vonatkozó elhatározásra a helyzet áttekintése és lehetőségeik felmérése után 31-én került sor. A frontparancsnok elhatározásának sajátosságát tehát az adta, hogy kezdetben az csak két hadseregére vonatkozott.

Az elhatározás kidolgozásakor — amint az szokás — sor került a front *csapatái lehetőségeinek felmérésére, a segítő és gátló körülmények értékelésére.*

Az elhatározás kidolgozására és az új hadművelet megszervezésére *kedvezően hatott az, hogy az előző hadművelet eredményeként a front arcvonala 890 km-ről 360 km-re csökkent.*³³ A seregtestek arcvonala kiterjedésének csökkenése arányában növekedett hadműveleti sűrűségük. Kedvező feltételek adódtak a csapatok arcvonal menti átcsoportosítására, új csoportosítások létrehozására. Az előző hadműveletek alatt ezek elég sok problémát okoztak. Ettől kezdve könnyebbé vált a csapatok irányítása, tevékenységük összehangolása. A szomszéd frontoknak a 2. Ukrán Front szárnyaira való felzárkózása.

³² Ганс Фриснер: Проигранные сражения... стр. 166.

³³ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 982, лн. 173.

sával felszabadult az a 2—4 lövészhadtest, amely az előző hadműveletek megvívása alatt a szárnyakat biztosította. Ezzel is növekedett a front lehetősége.

A szomszéd frontoknak Malinovszkij marsall csapatai felé való fordulása, illetve felzárkózása, a fegyveres küzdelem megvívását igen hatékonyan szolgáló eljárás alkalmazásához teremtettek feltételeket. Lehetőség nyílt arra, hogy a 2., 4. és 3. Ukrán Frontok erőinek összehangolt támadó tevékenységével — kiterjedésük teljes szélességében — egy időben, vagy az ellenség számára legkedvezőtlenebb arcvonalszakaszon (szakaszokon) és időpontokban — megsemmisítő csapásokat mérjenek. Ezzel az eljárással vívott támadó hadműveletet a hadművészettörténeti irodalom „az ellenségre gyakorolt folyamatos ráhatás arcvonal menti megoldása” terminológiával jelöli.

A 4., a 2. és a 3. Ukrán Frontok az ezt megelőző hadműveletekben önálló irányokban, *önálló fronthadműveletet vívtak. Tevékenységüket a szovjet főparancsnokság hangolta össze. Ezért köztük a hadműveletek megvívása alatt csak hadászati szinten volt együttműködés.* Ez elsősorban a 2. és 4. Ukrán Front között nyilvánult meg a nagy távolságok miatt. Esetenként a frontok légiereje vett részt közös akciókban.

1944. október végén, amikor a 2. Ukrán Front szomszédai szorosan felzárkóztak szárnyaira, köztük közvetlen kapcsolat létesült — már hadművelti, sőt harcászati szinten is együttműködhettek. Ez a körülmény a kitűzött feladat sikeres megoldását nagyban elősegítette, és egyúttal arra is kötelezte a 2. Ukrán Front törzsét, hogy tevékenységüket a soron következő hadművelet idejére jobban összehangolják, mint azt előzőekben tették.

Ezek a tényezők mind kedvező hatással voltak a hadművelet menet közbeni előkészítésére és megindítására.

Az elhatározás kidolgozásának fontos láncszemét képezte a front *seregtestei lehetőségeinek és képességeinek értékelése.* A rendelkezésre álló eredeti dokumentumok alapján Malinovszkij marsall törzse saját lehetőségeit, erős és eszközviszonyait az 1. sz. táblázat szerint ítélte meg.

A táblázat szerint formailag a 2. Ukrán Front a sikeres támadás folytatásához szükséges erő- és eszközfölénnyel rendelkezett. Amennyiben a front seregtestekének feltöltöttségét, *harci technikai állapotát, lőszerrel való ellátottságát, arcvonalszakaszonkénti elhelyezkedését vizsgáljuk, azonnal látjuk annak okát, hogy a front parancsnoka miért tiltakozott a főparancsnokság október 28-i direktívájának kézhez vételekor, és került sor az alábbi telefonbeszélgetésre. A front parancsnoka elhatározásának kidolgozására, új támadó csoportosítás létrehozására és tevékenységének megszervezésére öt napot kért.*

„*Sztálin:* A főhadiszállás nem tud önnek öt napot adni. Értse meg, hogy Budapestet politikai megfontolásból minél gyorsabban birtokba kell venni.

Malinovszkij: Nekem minden világos. Megértem, hogy nekünk nagyon fontos Budapest bevétele, mégpedig politikailag.

Sztálin: Nem halaszthatjuk el a támadást öt napig. A Budapest irányú támadást azonnal kezdeni kell.

Malinovszkij: Ha ön ad most öt napot, akkor az ezt követő öt nap alatt Budapestet beveszem. Viszont, ha a 46. hadsereget azonnal ütközetbe vetem, az erő- és eszközhiány miatt képtelen lesz a csapás gyors kifejlesztésére, és a magyar főváros közvetlen közelében huzamos harcokba keveredik. Röviden szólva: képtelen lesz Budapestet menetből elfoglalni.

Sztálin: Hiába makacskodik. Úgy látszik Ön nem érti, hogy a Budapest elleni csapás politikai szükségszerűség?

Malinovszkij: Budapest elfoglalásának politikai szükségszerűségét megértem, éppen ezért kérek öt napot.

Erő-és eszközviszonyok a 2. Ukrán Front és a vele szemben lévő ellenség között 1944. november 1-én³⁴

Megnevezés	Élőerők	Hadosztályok és dandárok száma	Golyószóró és géppuskák száma	Löveg /páncél-törő és lgv. nélkül/	Aknavető /sorozatvetők nélkül/	Harcocsi és rohamlöveg	Repülőgép	
	fő	Összesen db						
Szovjet és román csapatok	578 000	68 ebből 15 román	16 100	3900	5400	525 181	925	
Német és magyar csapatok	280 000	35	8 200	960	1200	220 150	350	
Arány	2:1	2:1	2:1	4:1	4,5:1	2,5:1 1:1	3:1	
<p><u>Megjegyzés:</u> 1./ A német és magyar összesített adatok november 10-ről származnak. 2./ A javítás alatt lévők és az állománytáblából nem törölt harcokcsik, továbbá a feltöltésre a 3. Ukrán Front állományába utalt 18. harcokcsihadtest harcokcsijai a táblázatban szerepelnek. 3./ A szovjet hadosztályok átlag létszáma 4000-5500, a román hadosztályoké 1000-5000 fő. A német páncélos hadosztályokba 40-60 db P.IV., PV. harcocsi, illetve P.VI. /párduc/ rohamlöveg tartozott.</p>								

34 A táblázat adataihoz felhasznált forrásanyag: Архив МО СССР. ф. 240, оп.2779, д. II96, лл. 30-34., д. 992, лл. I40-I45., д. I338, лл. 2-10., д. I78I, лл. I-106.; HL. Filmtár: КТВ/Н. Gr. Сúd. 1251. sz. tekercs, 1944. október 24-november 10-i reggeli, Napi jelentések, bejegyzései; 1252 sz. tekercs Ia. 11464/44 VK.; Ia 4281/44 VK.; Ia 5275/44 titkos; Ia 4334/44. g. Kdos. sz. utasítások, intézkedések, jelentések.

Sztálin: Megparancsolom, hogy holnap Budapest ellen menjen támadásba.”³⁵

Az öt naphoz Malinovszkij marsall a meglevő általános erő- és eszközfölény ellenére azért ragaszkodott, mert a támadás azonnali megindításának előfeltételeit nem látta biztosítottak — sem a csapatok csoportosítása, sem löszerrrel és anyagiakkal való ellátottságát illetően. Ebben teljesen igaza volt; az események is őt igazolták.

De talán nézzük meg konkrétan, miért is ragaszkodott Malinovszkij marsall a támadás elnapolásához minden áron. Ez azért is lényeges, mert a támadás menetből való előkészítésének és szünet nélküli folytatásának lényeges problémáira mutat rá. Ehhez a hadművelet megtervezésekor készült okmányok nyújtanak segítséget.

A főparancsnokság direktívájának megérkezésekor a front főerői a „debreceni—nyíregyházi” hadművelet heves küzdelmei hatására a jobbszárnyra kerültek és ott harcban álltak. Az utasítás a támadás azonnali megindítását a balszárnyon követelte. A 46. és 7. gárdahadseregek erre azonban egyáltalán nem voltak felkészülve — sem csoportosításukat, sem pedig anyagiakkal való feltöltöttségüket illetően. A főparancsnokság utasításának megérkezésekor például a 46. hadsereg 31. lövészhadteste Baja—Sombor között a Duna vonalát zárta le. Leváltására, hogy a hadsereggel részt vegyen a támadásban, nem volt lehetőség. Ezért később a 3. Ukrán Front állományába került. Pótlására a 3. Ukrán Front 57. hadseregéből átadott 23. lövészhadtest Romániából Battonya—Mezőhegyes útvonalon a peremvonaltól kb. 100 km távolságon mozgott előre. A 4. gárda gépesített hadtest még ennél is távolabb volt — Jugoszláviában. A front parancsnokának október 29-i utasítása szerint az előbbinek: 31-én Tótkomlós—Hódmezővásárhely útvonalon haladva 31-re kellett elérnie Csongrád—Félegyháza (peremvonal) körzetét.³⁶ A 4. gépesített hadtestnek pedig Kemec—Szeged útvonalon 31-én élel Kistelek³⁷ (peremvonalától 30 km) vonalát kellett elérnie.

A főcsapást mérő 46. hadsereg tehát a budapesti támadás megindításakor (október 29-én) két (10. és 37.) lövész- és egy (2. gárda) gépesített hadtesttel rendelkezett. A megerősítésére utalt erőkkel csak három nap múlva számolhatott. Ezért a front parancsnoka egyrészt be akarta várni ezeket az erőket, másrészt ezzel egy időben erősíteni akarta a front balszárnyát a jobbszárny rovására.

A front parancsnoka támadási sávjának egyes szakaszain az erő- és eszközviszonyok alakulását — a 46. hadsereg megerősítésére utalt erőket is beleszámítva — a 2. számú táblázaton³⁸ látható módon tisztázta. Ezek az adatok azt igazolják, hogy a sikeres támadás folytatásához szükséges kezdeti csapás mérésére — mely demoralizálja az ellenséget — be kellett volna várni a 46. hadsereg megerősítésére utalt erőket.

A front törzsében a saját *gyorsan mozgó seregtestek állapotának* értékelésekor megdöbbenő képet kaptak. Malinovszkij marsall azt az erőt, amely az addigi hadműveletekben mindvégig döntő szerepet játszott, gyengének ítélte meg. Ez alól kivételt csak a főparancsnokság tartalékából érkezett 2. gárda gépesített hadtest képezett, amelyeknek állományába kb. 200 db harckocsi tartozott.

³⁵ Р. Я. Малиновский: Будапешт—Вена—Прага. Москва. Издат «Наука», 1965. стр. 81—82.

³⁶ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2769, д. 180, лн. 266.

³⁷ Уо. лн. 268.

³⁸ Уо. ф. 240, оп. 2779, д. 1338, лн-лн. 2—10.

2. sz. táblázat

A 2. Ukrán Front erő-és eszközviszonyainak alakulása
az arcvonal egyes szakaszain 1944. október 29-én

Arcvonal- szakasz	Egy gy. és löv. óra-ra jutó km			Sűrűségek az arcvonal 1 km-én								
				valamennyi löveg			a k n a v e t ő			hk. és rolg.		
	szovjet	német	viszony	szovjet	német	viszony	szovjet	német	viszony	szovjet	német	viszony
Csep-Nyir- egyháza	10,0	7,0	1:1,4	14,4	9,0	1,6:1	8,8	5,0	1,7:1	-	-	-
Nyiregyháza- Polgár	5,0	8,0	1,6:1	20,6	10,0	2:1	11,6	7,0	1,6:1	3,6	1	3,6:1
Polgár- Szolnok	10,0	25,0	2,5:1	8,1	3,0	2,7:1	5,6	3,0	1,8:1	-	1,8	0:1,8
Szolnok- Kecskemét- Solt	7,5	28,0	3,5:1	17,0	3,0	5,6:1	16,0	2,5	6,4:1	3,3	1,2	2,7:1
Solt- Zombor	6,5	13,0	2:1	1,5	1,0	1,5:1	1,1	1,1	1:1	-	-	-

A többi harckocsi és gépesített seregtest harckocsi technikája nagyon megfogyott, amely a 3. sz. táblázaton látható.

A gyorsan mozgó seregtestek harckocsi technikája *motorikus szempontból* még ennél is rosszabbul nézett ki. A 18. harckocsihadtestet például, mivel harckocsi állományának 65%-át elvesztette és a megmaradtak is több mint 2000 km harci utat tettek meg, nagyjavításra szorultak és Temesvárra tör-

3. sz. táblázat

A 2. Ukrán Front harckocsi állománya

1944. november 1-én

Megnevezés	Harckocsik és rohamlővegek száma 1944. október 1-én	Harckocsik és rohamlővegek száma 1944. november 1-én
6.gárda harckocsi hadsereg	176	56
Gorskov, Plijev-csoport	565	197
18. harckocsi-hadtest	82	29
2. gárda gépesített hadtest	-	200
4. gárda gépesített hadtest	-	73
Összesen:	823	555

tendő elszállítása után a 3. Ukrán Front állományába utalták.³⁹ Ehelyett kapta Malinovszkij marsall a 4. gárda gépesített hadtestet 3. Ukrán Front állományából. Ez a hadtest Iași—Kisinyovtól Bulgária—Jugoszlávián át, jelentősebb feltöltés és nagyobb javítás nélkül, kb. 2500 km harci út megtétele után került Kiskundorozsma körzetébe.

A 6. gárda harcocsihadsereg állapota sem volt különb. Állományának 69%-át elvesztette. Október végén ezért a 7. gárdahadsereg mögött Kenderes—Kisújszállás körzetében fronttalékába került.⁴⁰

A Plijev- és Gorskov-csoport a debreceni—nyíregyházi küzdelmekből — kb. 2500 km harci utat megtéve és állományának 66%-át elveszítve — 197 db harcocsival és rohamlőveggel került ki,⁴¹ ily módon szintén gyenge erőt képviselt.

A front tehát a budapesti hadművelet elejére 526 db üzemképes harcocsival és rohamlőveggel rendelkezett,⁴² és 63%-a 2000—2500 km harci utat tett meg. A front parancsnoka soraik rendezésére, legalábbis kisebb javítások elvégzésére időt akart biztosítani. Ezzel szemben a „Dél” hadseregcsoportnak (az OKW alárendeltségébe tartozottakon kívül) 225—230 db, motorikus szempontból a szovjeteknél még rosszabb állapotú harcocsi és rohamlőveg áll rendelkezésére.⁴³

A front törzse összefegyvernemi egységei harcértékének mérlegelésekor megállapította, hogy a lövészadosztályok létszáma az október 1-i helyzethez viszonyítva 6000—7500-ról 4000—5500 főre csökkent.⁴⁴ A súlyos veszteségek mellett — az éjjel-nappal tartó feszített harcból származó fizikai fáradtságon túlmenően — a lövészadosztályok minőségileg is gyengültek azzal, hogy Románia területén levő fogolytáborokból kiszabadított szovjet foglyokból a front jelentős feltöltést kapott.⁴⁵ Románia területének felszabadítása utáni harcokban a román csapatok harci szelleme is csökkent.⁴⁶

Malinovszkij marsall saját csapatainak harcképességeit vizsgálva döbbsen rá lőszer- és anyagi ellátottságuk súlyos állapotára. Ez készítette arra, hogy soron kívüli harcjelentésében azonnal feltárja a főparancsnokság előtt a front lőszer állapotát.

„A lőszerrel való ellátás kérdése égetően fontos — hangzik a jelentés —, amely most kedvezőtlenül alakult. A front a szeptemberre igényeltékből nem kapott meg 50 ezer kézigranátot, 22 000 db 120 mm-es aknavető gránátot, 20 000 db 45 mm-es lövedéket, 9000 db 152 mm-es tarack lövedéket.

Az októberre igényeltékből — melynek hiányát egyre inkább érezzük — 12 ezer tonna gyalogsági lőszer, 300 000 db 82 mm-es és 80 000 db 120 mm-es aknavető gránátot, 60 000 db 76 mm-es lövedéket és 16 000 db tarack lövedéket. A front az *utánszállítás ilyen üteme mellett lőszer nélkül marad...*”⁴⁷

³⁹ М. М. Малахов: Освобождение Венгрии и восточной Австрии (Москва, Воениздат, 1965, стр. 66.) című könyvének 66. oldalán írja: „... október végén... Budapestre mérendő csapás végrehajtására... Karcag környékére vonták a 18. harcocsihadtestet...” Könyvnek ez a tétele nem fedli a valóságot. A hadtestet feltöltésre vonták ki és nem a budapesti csapás végrehajtására. (Lásd: Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2769, д. 180, лн. 280.; ф. 18, тк. оп. 215 801, сс. д. 5, лн-лн. 89—90.)

⁴⁰ Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2769, д. 180, лн. 256, ф. 240, оп. 73 765, д. 41/в, лн. 108.

⁴¹ Уо. ф. 240, оп. 73 765, д. 41/в, лн-лн. 135—139.

⁴² Уо. ф. 240, оп. 2779, д. 1196, лн-лн. 30—35.

⁴³ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd, 1251. sz. tekeres. Grolman hadseregcsoport törzsfőnökeinek október 28-i jelentése az OKH-ra. Lásd még az 1944. október 26—november 10-i reggeli és napi jelentések bejegyzéseit.

⁴⁴ Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 992, лн. 145.

⁴⁵ Ez az adat az 53. hadsereg 49. lövészhadtest 1. légideszant hadosztály volt politikai helyettesétől származik. Állítása szerint a légideszant hadosztály 27 századából 9 század állományát ilyen foglyokból szervezték. Lásd tovább A. M. Самсонов: Освобождение Венгрии от фашизма. Москва, Изд. «Наука» 1965, стр. 173.

⁴⁶ Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2769, д. 180, лн-лн. 400—401.

⁴⁷ Уо. ф. 240, оп. 2779, д. 1196, лн-лн. 35—36.

A lőszer- és anyagi utánszállítás meggyorsítására javasolta Sztálinnak, „hogy a továbbiakban ne Ogyesszán, hanem Iași—Maroșeștin⁴⁸ keresztül irányítsák az utánpótlást”.

A front haditanácsa azonnal felülvizsgálta a régi lőszernormákat és újakat állapított meg. Ez legérzékenyebben a front tüzéségét érintette. „Hozzanak határozott és szigorú rendszabályokat — hangzott a front tüzerfőnökének utasítása a tüzértörzsek felé — a lőszer gazdaságos és célszerű felhasználására. A tüzéség térjen át a közvetlen irányzással lőtt tüzelésre”... „közvetett tüzelést zárt tüzelőállásból csak kivételes esetekben engedélyezem...”⁴⁹ „A megszabott normák túllépését kategorikusan megtiltom.”⁵⁰

A 2. Ukrán Front csapatainak a magyar Alföldre való kiérkezése és a Tisza vonalára való felzárkóztatása utáni ellátása — mint látjuk — nem könnyebbült. Pedig az Alföld úthálózatban gazdag volt. A nehézséget a front hadtáplépcsőjének elnyúlása okozta, hátsó határa a Fekete-tenger romániai partján volt. A szállítást az úthálózatban szegény hadszíntéren, a Kárpátokon keresztül kellett megvalósítani, ahol az ellenség „rendszeres mozdony vadászatot” rendezett légierejével. Visszavonuláskor majdnem valamennyi alagutat felrobbantott és mozdony —, illetve vagonjavító központot használhatatlanná tett.⁵¹

Ezek szerint Malinovszkij marsall csapatai a front negyedik hadműveletére csökkent állománnyal, javításra szoruló harci technikával, anyagiakkal és főleg lőszerrel gyengén ellátva indultak. Ez abból adódott, hogy az első hadműveletre tervezett és megmaradt anyagi tartalékokból jutott a második hadműveletre és a közben előre szállítottakból a harmadikra — a „debrecenire” — is, amely már heveségénél fogva szinte felszippantotta a front raktáraiban felhalmozott lőszer- és anyagi tartalékokat. Ezek feltöltésére, a gyorsan mozgó seregtestek sorainak rendezésére, a csapatok átcsoportosítására időre lett volna szükség. Augusztus 20-tól végig első lépcsőben, éjjelnappal megfeszített küzdelmet folytató lövész seregtestek fizikailag kifáradtak, pihentetni, de ugyanakkor fel is kellett volna tölteni azokat. Ezek alapján Malinovszkij marsall erőfeszítései a főparancsnokság felé a támadás idejének elhalasztására vonatkozóan indokoltak mondhatók. A kialakult hadászati helyzet azonban a támadás szünet nélküli folytatását követelte.

Mivel kérését elutasították, helyzetének és lehetőségeinek az előbbieket szerinti értékelése után azonnal elhatározásra jutott. Még aznap utasította a 46. és 7. gárdahadseregek⁵² parancsnokait a budapesti hadművelet megindítására.

„A 46. hadsereg vegye állományába a 2. gárda gépesített hadtestet. Október 29-én 14.00-kor indítson támadást Kecskemét—Budapest általános irányában. A főcsapást (10. és 37.) lövész- és 2. gárda gépesített hadtest erőivel a jobbszárnyon mérje. A balszárnyon zárkózzon fel a Dunára. Október 30-án estére jusson ki Nagykőrös—Lajosmizse—Izsák, továbbá a Duna vonalára. A 2. gárda gépesített hadtesttel érje el Albertirsa—Örkény körzetét.

A 7. gárdahadsereg készüljön fel október 30-án támadás megindítására. A főcsapást a balszárnyon mérje, négy lövész- és az 1. Román Hadsereg hadosztályaival. Október 30-án estére érje el Tószeg—Nagykőrös terepszakaszát.

⁴⁸ A széles nyomtáv ekkor Maroșeștiig volt kiépítve.

⁴⁹ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, л. 1196, лн. 132.

⁵⁰ Уо. ф. 240, оп. 2769, л. 215, лн. 92.

⁵¹ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekercs Ia. 3202/44. titkos sz. irat. Szállításifelelős tábornok összefoglaló jelentése.

⁵² Dr. Csima János „A 7. román hadtest a Budapest felszabadításáért vívott harcokban” című cikkében azt állítja, hogy „...1944. október végére... A 3. Ukrán Front 46. hadserege... készen állt arra, hogy folytassa előnyomulását Budapest felé.” (HK. 1965. 1. sz. 38. o.) Ekkor a 46. hadsereg a 2. Ukrán Front állományába tartozott.

A 2. gárda gépesített hadtest a parancs vételétől a 46. hadsereg alárendeltségébe lép.”

„Az 5. légihadsereg minden erejével a 46., 30-ától erői részével a 7. gárdahadsereg harcát támogassa.”⁵³ (Kiadva 1944. október 28-án 23,45-kor.)⁵⁴

Slein altábornagy az utasításnak megfelelően október 29-én 14.00-kor Alpár—Kiskunfélegyháza arcvonalszakasról Kecskemét—Budapest irányú támadást megindította. 30-án támadásba lendült Szolnok—Alpár szakaszon a 7. gárdahadsereg is. Ezzel elkezdődött a 108 napig tartó budapesti hadművelet.

A front törzsének munkája ezért egyrészt a budapesti irányban támadó csapatok vezetésével, másrészt a többi hadsereg átcsoportosítására, tevékenységük megtervezésére és az egész hadműveletre vonatkozó elhatározás kidolgozására irányult.

Ez a párhuzamos tevékenység tehát már a Nagy Honvédő Háború gyakorlatában törvényszerű jelenség volt, mivel az idő tényező egyre inkább hadászati jelentőségre tett szert.

A front parancsnoka valamennyi hadseregére vonatkozó elhatározását október 31-re hozta meg. Ennek lényege a következőkben foglalható össze. (Lásd a 2. sz. vázlatot.) A 46. és 7. gárdahadsereg erőivel indított támadás továbbfolytatásával szétveri a Fretter Pico hadseregcsoportját, menetből birtokba veszi Budapestet. A front jobbszárny (40., 53., 27. Szovjet és 4. Román Hadseregek erőivel a Tisza vonalára való felzárkózás és közben végrehajtott átcsoportosítás után Miskolc, illetve Füzesabony irányokban indít támadást. Ezzel megüsitja az ellenség ama szándékát, hogy a Tisza északi folyásának körzetéből erőit Budapest előtere megerősítésére átdobja.

A harcokcsi-, gépesített és lovashadtestekre vonatkozó elhatározása az volt, hogy a 6. gárda harcokcsihadserget a 7. gárda-, a Plijev tábornok lovasgépesített (4. és 6. gárda lovas-, 23. harcokcsihadtest) csoportját a 253. Gorskov tábornok lovasgépesített (7. gépesített és 5. gárda lovashadtest) csoportját a 27. hadsereg sávjában alkalmazza. A támadás kezdetét az 53. és 27. hadseregeknél november 10-re határozza meg.⁵⁵

Az elhatározás a front jobbszárnyán működő erők jelentős balra tolódását, az arcvonal középső szakaszán levők tömörítését írta elő. Valamennyi hadsereg az új elgondolásnak megfelelően új sávba került, új irányokban kapott támadási feladatokat. A front törzsének ez okozott legnagyobb problémát: harcból kivonni erőket az ellenség ellenlökéseinek, ellencsapásainak elhárítása közben, jelentős távolságra átmozgatni és közben lőszerrel, anyagiakkal feltölteni. Gyakori volt az olyan eset — mint a 40. hadseregnél —, hogy a hadsereg jobbszárny csapatai az ellenség ellencsapását hárították el,⁵⁶ balszárnyon támadtak,⁵⁷ középső szakaszon (50 hadtest) pedig 80 km távolságra megkezdték átcsoportosítását.⁵⁸ Ez a magas fokú dinamizmus és feszített helyzet — amely az egész átcsoportosítást, illetve előkészítést jellemezte — bonyolította a törzs irányító, szervező és előkészítő munkáját.

Az előkészítés alatt a támadásnak a jobbszárnyon való folytatása, 29-től a balszárnyon történő megindítása, irányítása és közben a csapatok nagyfokú

⁵³ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2769, д. 180, лл. 264—265.

⁵⁴ A főparancsnokság 220251. sz. direktívájának kiadásakor Malinovszkij marsall a 46. hadsereg harcálláspontján tartózkodott. Sztálinnal való telefon beszélgetést is innen folytatott. Mivel kérését a támadás elnapolására elutasították, a telefon beszélgetés után helyben személyesen adta ki utasítását Slein altábornagynak a budapesti támadásra.
P. Я. Малиновский: Будапешт—Вена—Прага... стр. 83.

⁵⁵ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2769, д. 180, лл. 264—266, 268, 272, 280—289.; ф. 240, оп. 2779, д. 1196, лл. 58.

⁵⁶ HL. Filmtár: КТВ/Н. Gr. Süd. 1251. sz. tekerics Ia, 4227/44. vk. sz. irat.

⁵⁷ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 1027, лл. 156—159.

⁵⁸ Уо. оп. 2769, д. 180, лл. 252.

átcsoportosítása, lőszerrel, valamint anyagiakkal való feltöltése állandó és megbízható összeköttetést követelt. Ezenkívül az állandóan váltakozó helyzetre rugalmasan reagáló vezetésre volt szükség. A front parancsnoka a döntő események színhelyén személyesen segítette tanácsaival a seregtestek parancsnokainak a munkáját. A hadműveleti tiszti csoportok és összekötő tisztek a rendelkezésemre álló utasítások rövidségét megítélve, minden bizonnyal a harcból való kivonás, menetvonalak meghatározását, új gyülekezési körletek, új támadási sávokat tartalmazó, egyébként hosszú utasítások helyett hadműveleti térképen juttatták el a seregestek parancsnokaihoz Malinovszkij marsall utasításait.

Abból a célból, hogy a törzs alkotó tevékenységét a támadás folytatására és az elhatározásnak megfelelő új csoportosítás mennél jobb kialakítására tudja összpontosítani, a hosszadalmas írásos dokumentumok helyett inkább grafikus okmányokat készített — rövid magyarázatokkal. A törzs ilyen és ehhez hasonló ésszerű munkamódszerek alkalmazásával, a hadműveletnek menetből való előkészítésével és ezzel kapcsolatos hatalmas átcsoportosítások⁵⁹ rövid (október 28—november 5) idő alatti végrehajtásával példát szolgáltatott a hadművészetnek.

A nagyszerű és általában éjszaka, pontos időre végrehajtott átcsoportosítások és közben támadó tevékenységek folytatása eredményeként valamenynyire hadsereg (a 46. kivételével) majdnem új sávba került. A front főerői ezzel jobbszárnyról az arcvonal középső szakaszára helyeződtek át. A front seregei új támadó csoportosításba kerültek és azonnal hozzá is kezdtek a számukra meghatározott támadási feladatok menetből történő végrehajtásához.

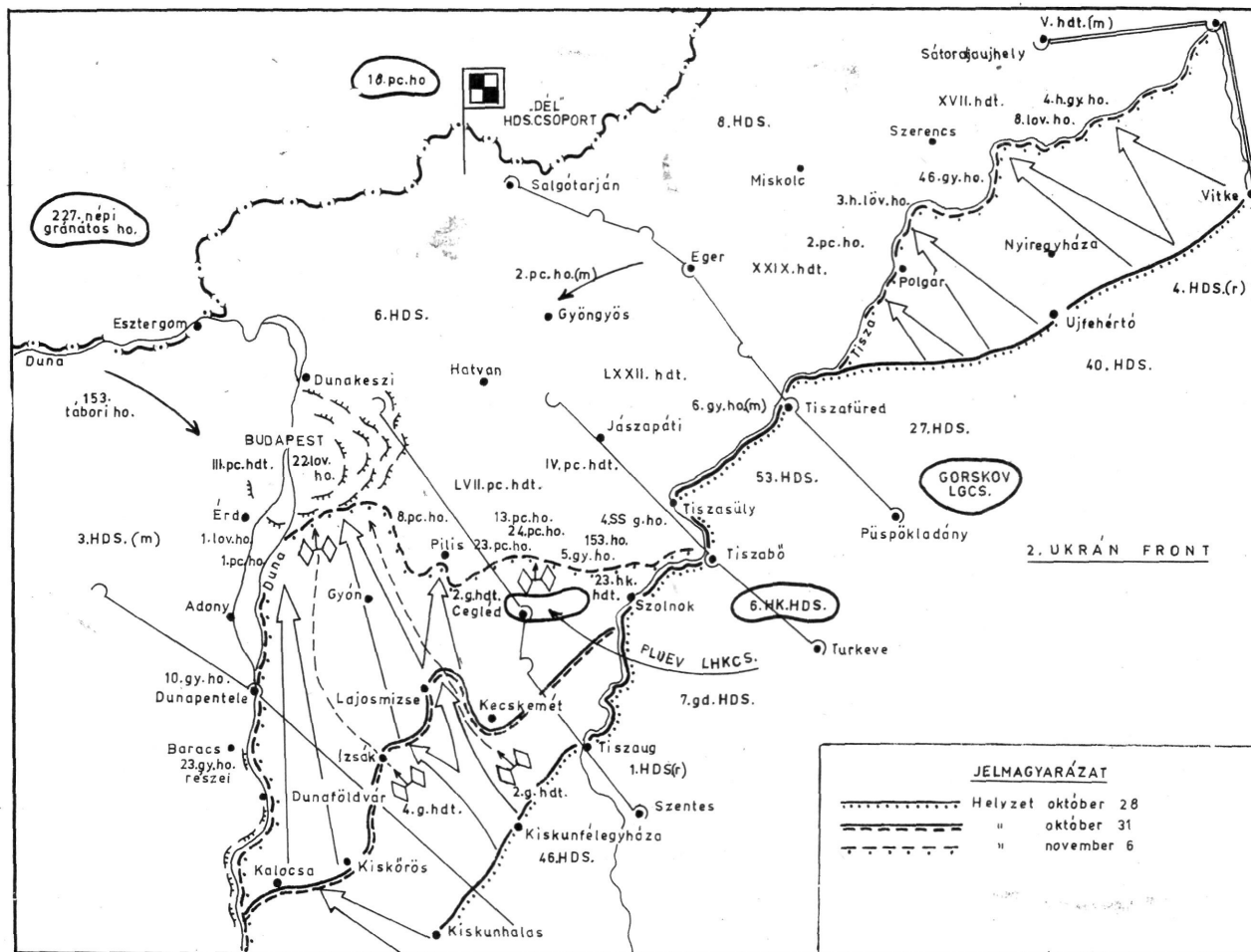
Ezzel egy időben az ellenség is jelentős átcsoportosításokat hajtott végre az arcvonal északi szakaszáról Budapest körzetébe. A szovjet parancsnokságnak ezt nem sikerült megakadályoznia. Ez már azt jelezte, hogy a döntő küzdelmek Budapest körzetében bontakoznak ki.

*

A budapesti hadművelet — a 46. hadsereg csapatainak rövid tüzérségi előkészítése után — Tószeg—Kiskunfélegyháza arcvonalszakaszról október 29-én 14.00-kor kezdődött. Slein altábornagy csapatai a 2. gárda gépesített hadtesttel október 31-re mintegy 20—40 km-re vetették vissza a 3. Magyar Hadsereg erőit, s Tószeg—Kecskemét—Lajosmizse—Izsák—Kalocsa vonalát érték el. (A támadó csapatok helyzetét lásd a 3. sz. vázlaton.) Az ellenség

⁵⁹ A menetből végrehajtott hadművelet előkészítése alatt hozott elhatározás alapján az új hadművelet érdekében foganatosított átcsoportosítások: A 40. hadsereg 50. lövészhadtestének arcvonalát október 27—28-án átvette az 54. és 159. megerősített körlet. A hadtest a 4. Román Hadsereg balszárnyára Máriapócs—Újfehértó körzetében mozgott át. A 7. gárdahadsereg október 27—28-án Tiszafüred-dél arcvonalról leváltotta a 6. gárdahadsereget és a 18. harckocsihadtestet. Előbbi Kenderes—Kisújszállás körzetében fronttartalékba került, az utóbbit feltöltés céljából kivonták. A 27. hadsereg 31-én Nagykovács körzetében leváltotta a 6. gárda lovashadtestet, amely Debrecenről délkeletre levő erdőben összpontosult. A 4., 5. gárda lovashadtesteket Sóstó—Újfehértó arcvonalon november 1-én a 40. hadsereg 50. lövészhadteste váltotta fel, amelyek Sarand—Hajdúpályi körzetében összpontosultak és a front tartalékát képezték. A 27. hadsereg 1-én leváltotta a 7. gépesített hadtestet. A leváltott 35. lövészhadtestet hadseregtartalékba hátravonta. A 40. hadsereg 51. lövészhadteste 3-án Polgár—Tiszalékdárd szakaszon leváltotta a 27. és 53. hadseregek hadosztályait. A 27. hadsereg 3-án Polgár-dél—Tiszafüred-észak arcvonalon leváltotta a 53. hadsereg hadosztályait, a 130. lövészhadosztályát pedig Kisújszállás körzetébe a fronttartalékába útbaírdította. Az 53. hadsereg majdnem új támadási sávot kapott. 4-én Tiszafüred—Tiszabón leváltotta a 7. gárda hadsereg hadosztályait, a 243. lövészhadosztályát tartalékba vonta. Plijev tábornok november 2-án utasítást kapott (4. és 6. gárda lovas-, 23. harckocsi hadtestével) Törökszentmiklós—Cibakháza körletének elfoglalására, majd Szolnokon át támadó hadművelet indítására. Gorskov tábornok november 7-én azt a parancsot kapta, hogy csoportjával (5. gárda lovas- és 7. gépesített hadtest) Tiszafüred—Tiszaórs körzetében összpontosuljon. A 7. gárdahadsereg 4-én Tiszaróff—Tiszabó arcvonalról erőit balra csoportosította át. Ezt az arcvonalat az 53. hadsereg vette át. Az utasítások értelmében ezeket az átcsoportosításokat október 27—november 8 között hajtották végre — általában éjszaka. Lásd:

Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2769, д. 180, лл. 252, 255, 272, 282—284, 294—295, 298—312.

3. sz. vázlat. A 2. Ukrán Front csapatainak helyzete 1944. november 6-án

rendkívül erős ellenállást fejtett ki Kecskemét, a budapesti irány kulcspontjának megtartására.⁶⁰

A „Dél” hadseregcsoport hadinaplójának október 28—31-i bejegyzéseiből⁶¹ kitűnik, hogy a 2. és a 3. Magyar, valamint a 6. Német Hadsereget Fretter Pico alárendeltségébe utalták, és hogy Budapest védelmét is rábízták a fővárosban tartózkodó erőkkel.⁶² Az ellenség a felállított LVII. páncélos hadtest⁶³ (Kirchner-csoport) a 3. Magyar Hadsereg megmaradt erőivel Dunapataj—Újkécske arcvonalról Budapest—Kecskemét—Szeged irányú ellencsapásra készült.⁶⁴

Ugyanakkor a Wöhler-csoport balszárnyáról Budapest-délkeletre átdobott III. páncélos hadtestet (Breith) is felállították. Állományába tartozó 13. páncélos hadosztály vasúti szállítással Mezőkövesdről Budapest felé útban volt. A IV. páncélos hadtest 4. SS karhatalmi páncélgránátos hadosztálya a 7. gárdahadsereg előtt szilárd ellenállást fejtett ki. A szovjet és román csapatok támadását visszaverték.

Az előretörő 46. hadsereg csapatai és Kecskemét előterében Kiskunfélegyháza irányába támadásra készülő (Kirchner-csoport) 24. német és 1. magyar páncélos hadosztályok erői között heves küzdelemre került sor.⁶⁵ A Hortian légvédelmi tüzérezrede a város előterében október 30-án a 2. gárda gépesített hadtest 20 harcocsiját megsemmisítette. Az ellenség tehát még mindig nem mondott le a Szeged irányú támadásról. Célja ezzel a támadással az volt, hogy időt biztosítson a menetben levő páncélos hadosztályok beérkezéséhez.

Fretter Pico a hadseregcsoport október 30-i helyzetértékelésében már megjegyzi, hogy „az ellenség részben menetből indított támadása néhány nappal megelőzte a német parancsnokság tervét Magyarországnak déli részén... Helyette egész arcvonalán védelem folytatására kényszerültünk.”⁶⁶

A 2. gárda gépesített hadtest 38 db ellenséges harcoksi megsemmisítése után, a légierő aktív támogatásával november 1-én reggelre megtörte a fasiszták ellenállását és felszabadította Kecskemétet. A 24. páncélos hadosztály Cegléd-délkelet, az 1. magyar páncélos hadosztály Kunszentmiklós—Újhartyán arcvonalra, az 1. magyar huszárhadosztály Bugyiig vonult vissza. Közben a Wöhler-csoport állományából Dunakeszi—Ócsa szakaszra beérkezett a 13., Cegléd körzetébe pedig a 23. német páncélos hadosztály. (Az utóbbit az 503. nehéz páncélos (tigris) osztállyal erősítették meg).⁶⁷ Ez már azt jelentette, hogy az ellenség helyzete páncélos erők vonatkozásában jelentősen megváltozott. A „Feldherrnhalle” páncélos hadosztály Mezőkövesdről útban volt Budapest felé.⁶⁸

A „Dél” hadseregcsoport parancsnokságának ebben a helyzetben az volt az elhatározása, hogy az 1. magyar páncélos hadosztállyal Lajosmizse-délkelet, az 1. magyar huszárhadosztállyal Kunszentmiklós, a 23. és 24. páncélos hadosztályokkal Cegléd-délkelet területéről Nagykőrös irányában mér csa-

⁶⁰ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 1338, лл. 8—10, 29.

⁶¹ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1251. sz. tekercs. Ia. 11832/44. titkos., Ia 4241/44. vk., Ia 11874/[titkos.], Ia. 4280/44. vk. Ia. 4280/44. vk. sz. iratok.

⁶² Budapesten ekkor 18. és 22. SS huszárhadosztály és a VI. magyar hadtest riadóegységei tartózkodtak. Ez képezte a Budapesti csoportot, parancsnoka Pfeffer—Wildenbruch vezérezredes volt. (HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekercs 4280/44 vk. sz. irat.)

⁶³ A Kirchner-csoportba utalták a III. német páncélos hadtestből az 1. magyar páncélos, a 13. német páncélos, a „Feldherrnhalle” páncélgránátos hadosztályokat és a XVII. német páncélos hadtestből a 23. és 24. páncélos hadosztályokat.

⁶⁴ Г. Фриснер: Проигранные... стр. 166.; HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1251. sz. tekercs Ia. 241/44. vk. sz. irat.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Uo. 1252. sz. tekercs Ia. 4280/44. vk. és Ia. 11874/44. titkos sz. iratok.

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekercs. A hadműveleti napló 1944. november 1-i bejegyzései.

pásokat.⁶⁹ A 2. Magyar Hadsereg részei és ezzel egy időben a III. páncélos hadtest egy harccsoportjával Dunaföldvár területéről csapást mér Kunszentmiklós irányába az észak felé támadó szovjet csapatok hátába. Ezekkel a „... mozgékony és határozott csapásokkal...” leállítja a szovjet csapatok Budapest irányú támadását s a mozgásban levő 13. páncélos, a 18. SS és „Feldherrehelle” páncélgránátos, a 8. SS lovashadosztályok beérkezése után együttesen visszavetik a szovjet csapatokat Szolnok—Kecskemét—Dunapataj vonalára.⁷⁰

A szovjet hadvezetés gondolt arra, hogy a front balszárnya előtt nagy veszteséget szenvedett a 3. Magyar Hadsereg és Budapest védelmének megerősítésére sor kerül.

Malinovszkij marsall, aki a 46. hadsereg parancsnokának harcálláspontján tartózkodott, a támadás ütemét lassúnak ítélte meg. Az ellenség elgondolását nem ismerte fel, mivel a felderítés ez idő alatt elég gyengén működött. November 1-én 15.00-kor utasította a 46. és 7. gárdahadseregek parancsnokait a támadás ütemének meggyorsítására. Célja az volt, hogy mielőtt a fasiszta erők zöme az arcvonal északi szakaszáról beérkezik, birtokba veszi Budapestet. A 46. hadsereg parancsnokának azt a parancsot adta, hogy „... vegye állományába a 4. gárda gépesített és a 23. lövészhadtesteket. Határozott ütemben folytassa a támadást és november 4-re vegye birtokba Budapestet, jusson ki Pánd—Isaszeg—Újpest—Budakeszi—Érd—Tököl—Dömsöd—Solt terepszakaszra.

Ennek érdekében a 4. gárda gépesített hadtest, a 23. lövészhadtestből gépkocsikon szállított lövészeszreddel megerősítve, november 2-re virradó éjszaka mérjen csapást Izsák—Solt—Dömsöd—Budapest általános irányban. November 2-án reggelre jusson ki Ócsa—Rákóczi-liget—Szigetcsép terepszakaszra. A 23. lövészhadtest két lövészadosztályát erőltetett ütemben a 4. gárda gépesített hadtest útvonalaán meneteltesse.

A hadsereg jobbszárny erőivel 2-án reggelre vegye birtokba Cegléd—Örkény—Kunszentmiklós, a 2. gárda gépesített hadtesttel erre az időre érje el Monor—Üllő—Inárc általános vonalát. Egy lövészhadtesttel biztosítsa a hadsereg balszárnyát a Duna vonalában.

A 7. gárdahadseregnek szóló utasításában ez állt: „Határozott támadással göngyölítse fel az ellenség védelmét. Jobbszárny csapataival 2-án reggelre érje el Szolnok—Abony—Hartyán, főerőivel 3-án estére Isaszeg—Tápióbicske vonalát.”⁷¹

Malinovszkij marsall elgondolása az utasítás szerint az volt, hogy a 4. gárda gépesített hadtestet a gépkocsin szállított lövészadosztállyal együttműködve ütközetbe veti, kimélyíti az elért sikert, menetből Ráckevenél leküzdí a Dunát és nyugatról átkarolva birtokba veszi a fővárost. A gépesített hadtest ütközetbe vetése és egyben a 46. és 7. gárdahadsereg támadásának továbbfejlesztésére szóló utasítás érdekessége az éjszakai tevékenység túlzott hangsúlyozása volt. A gépesített hadtestnek a 68. lövészadosztállyal gépkocsin való követése bár tanulságos, de kényszerhelyzet követelte, mivel az ütközetbe vetési terepszakaszon az addig első lépcsőben támadó 37. és 10. lövészhadtestek erőiből erre nem tellett. A 37. lövészhadtest Kecskemét—Örkény irányú előretöréskor a 2. gárda gépesített hadtest jobbszárnyán, Jász-

⁶⁹ Uo. — A 13. páncélos hadosztályt, amely ekkor menetben volt, nem a LVII., hanem a III. páncélos hadtestnek rendelték alá. Ezért a támadásra kerülő csoportosításban már nem szerepel.

⁷⁰ HL. Filmtár: 1252. sz. tekeres Ia. 4281/44. vk. sz. Ia. 5275/44. számú titkos irathoz csatolt számnélküli eseményleírás, továbbá a „Dél” hadseregcsoport hadműveleti naplójának november 1–2-i bejegyzései.

⁷¹ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2769, л. 180, лл-лл. 291–292.

karajenő—Kiskörös szakaszon keletkezett nyitott szárnyat kellett lezárja északi arcvonallal. A 23. és 24. német páncélos hadosztályok déli irányú támadását hátrította el.⁷² A 10. gárda lövészhadtest pedig ekkor a 2. gárda gépesített hadtestet követve Kecskemét—Budapesti műút, illetve Kerekegyháza—Tatárszentgyörgy irányába tört előre. A hadsereg balszárnya a Duna menén Bajától északra Budapestig nyitott volt. A 4. gárda gépesített hadtestnek Solttól kezdve a Duna keleti partján kellett előre törnie és a Dunát Ráckevidnél menetből leküzdenie. E szakaszon való előremozgás, illetve a folyón való átkelésnél feltétlen gyalogsági támogatásra volt szüksége.

Slein altábornagy utasításának megfelelően a 4. gárda gépesített hadtest a 63. lövészadosztállyal november 2-án estére elérte Rákóczi-ligetet. Ráckevidnél a Dunán való átkelésre tett kísérlete meghiúsult. A III. páncélos hadtest 22. SS lovas és „Feldherrnhalle” páncélos hadosztályok élzászlóaljai erre az időre megszállták Budapest külső védelmi gyűrűjét.⁷³ A 2. gárda gépesített hadtest elhárította az 1. páncélos hadosztály újhartyáni, a „Feldherrnhalle” páncélos hadosztály ócsai támadását⁷⁴, és a 4. gárda gépesített hadtesttől jobbra elérte Vasad—Üllő—Gomba körzetét.

Közben Fretter Pico tábornok azzal a céllal, hogy Rákóczi-ligetet elérő gépesített hadtesttől erőt vonjon el és ezzel is időt biztosítson a páncélos erőnek beérkezéséhez, a dunaföldvári hídfőből a III. páncélos hadtest gyalogsággal, egy sorozatvető osztállyal támogatott harccsoportjával a 4. gárda gépesített hadtest hátába Kunszentmiklós irányába kibontakozó csapást mért.⁷⁵ Elhárítására a hadsereg parancsnoka Budapest alól nem vont el erőket, hanem az eddig jobbszárnyon biztosító feladatot megoldó 37. lövészhadtest egy részét gépkocsi szállítással Dunaföldvár felé dobta át.⁷⁶

Október 30-án támadásba lendült 7. gárdahadsereg csapatai a 4. SS páncélgránátos, majd a 24. páncélos hadosztály szilárd ellenállásába ütköztek. Ezért támadásuk lassú ütemben bontakozott ki. November 3-ra mindössze Abony—Cegléd-dél—Kocsér vonalat érték el. Feladatukat tehát nem teljesítették. Ezért a 46. hadseregnek Cegléd-től egészen Üllőig a jobbszárny biztosításáról is gondoskodnia kellett. Ez jelentősen csökkentette Budapest irányában a 2. gárda gépesített hadtestet követő 10. gárda lövészhadtest lehetőségét.⁷⁷

Ezek szerint 2. Ukrán Front balszárnyán október 29-én, illetve 30-án Budapest birtokba vételére támadásba lendült gyorsan mozgó erők november 2-ra mintegy 100 km-t törtek előre. Elérték a főváros külső védelmi övét Pilis—Vecsés—Ócsa-észak—Rákóczi-liget—Soroksár-délkelet vonalát. Vecsés, illetve Rákóczi-ligetnél be is ékelődtek abba. Elért sikereik megszilárdítására, illetve a városnak menetből való birtokba vételére összesen egy lövészhadosztállyal rendelkeztek. A többi lövész erő előremozgásban volt, vagy a szárnyak biztosításán tevékenykedett. A gépesített hadtesteknek a támadás továbbfolytatására indított rohamaira az ellenség páncélos hadosztályok ellenlökésével válaszolt. Bár erre az időre a friss erőknek csak egy része érkezett be, ellenállásukat pusztán gépesített erőkkel megtörni nem sikerült. A támadás továbbfolytatásához be kellett várniuk a lövész csapatokat. A német páncélos hadosztályok Vecsés—Cegléd arcvonalszakaszról dél irányban

⁷² A 37. lövészhadtestnek észak irányban történő fordulását a 7. gárdahadsereg lassú előremozgása tette szükségessé.

⁷³ HL. Filmtár: KTB/H. Fr. Süd. 1252. sz. tekercs Ia. 4281/44. Ia 4283/44. vk. sz., Ia 11693/44. titkos sz., Ia. 12053/44. titkos., Ia. 4283/44. vk. sz., Ia. 4298/44. vk. sz., Ia. 4301/44. vk. sz., Ia. 4308/44. sz. iratok.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ А. М. Самсонов: Освобождение Венгрии... стр. 109.

⁷⁷ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 1027, лн-лн. 160—184.

a 2. gárda gépesített hadtest jobbszárnyára mért csapásai ezt a folyamatot lelassították. A lövész erők ezért a gépesített erők vonalára csak 3-án zárkózhattak fel.

Erre az időre a „Dél” hadseregcsoporthadművelési naplójának (október 31-november 3-i) bejegyzései szerint⁷⁸ Fretter Pico tábornok hadseregcsoportha a páncélos, gépesített és SS lovashadosztályok beérkezésével felvette Friessner október utolsó napjaiban hozott elhatározásainak megfelelő védelmi csoportosítását.⁷⁹

A III. páncélos (Breith) hadtest⁸⁰ megszállta Budapest előterében kiépített védelmi állásokat Vecsés—Dunakeszi szakaszon. Az LVII. páncélos (Kirchner) hadtest⁸¹ Vecsés—Cegléd arcvonalt zárta le. Abony—Szolnok arcvonalon a IV. páncélos hadtest védett.⁸²

A három páncélos hadtest felvonulásának befejezésével kapcsolatban a „Dél” hadseregcsoporthadművelési naplójának november 2-i bejegyzésében kiemelve ezt rögzítették: „A budapesti hídfő védelme meg van szervezve”.⁸³ A „Dél” hadseregcsoporth vezérkari főnöke is távbeszélőn a 4. légiflotta képviselőinek úgy nyilatkozott „... hogy szilárdan meg van győződve a helyzet újratörténő rendezéséről Budapest-dél területén...”⁸⁴

Ezek szerint az ellenség november 3-ra befejezte erőinek átcsoportosítását, ami gyakorlatilag azt jelentette, hogy egy nappal megelőzte a szovjet csapatokat Budapestre történő kiérkezésben. Ez alatt megszállta az előre kiépített védelmi állásokat és szervezett tűzzel fogadhatta azok támadását.

November 3-án a gépesített hadtestek jelentéktelen mennyiségű lövész erők támogatásával a város bevételére indított kísérletei, valamint az 5. légi-hadsereg 553 repülőgép bevetéssel tett erőfeszítései ellenére a többször megismételt rohamok a fasiszták szilárd ellenállásán megtörttek. Az ellenség erős támpontjai és harcokocsikkal végrehajtott ellenlökései, melyek leghevesebben Vecsés—Pestszentimre—Ócsa-észak—Soroksár-dél területén bontakoztak ki, meghiúsították a gépesített dandárok előretörését. E harcok leírásával kapcsolatos feljegyzések a felek részéről kb. 50—50 db megsemmisült harcokocsi tartanak nyilván.⁸⁵

November 4-re beérkezett gyalogsággal együtt végrehajtott rohamok sem vezettek eredményhez. Budapest felszabadítása menetből nem sikerült. A front parancsnoka, aki eleve ellenezte a Budapest irányú támadásnak október 29-én történő megindítását, igazolva látta az akkori nézetének helyességét. Október 28-án ezal kapcsolatban keletkezett a nézeteltérés, továbbá amiatt, hogy az események is a front parancsnokát igazolták „... a főpa-

⁷⁸ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekeres október 31—november 3. Hadművelési napló. Eseményleírások és mellékletek.

⁷⁹ Ekkor még menetben volt a 18. SS páncélgránátos, a 2. magyar páncélos és a 153. tábori hadosztály.

⁸⁰ A Breit-hadtest kötelékébe tartozott a 8. „Geyer Florián” és 22. SS lovas-, a 13. páncélos, a „Feldherrnhalle”, „Maria Terézia” páncélgránátos hadosztály, továbbá az 1. magyar páncélos, az 1. magyar huszár-, a 4. magyar pót és 21. tartalék hadosztályok maradványai és végül a VI. magyar hadtest, illetve német riadó egységek. (HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekeres, október 30—november 3-i bejegyzések.)

⁸¹ Kirchner-hadtest állományát az 1., 23. és 24. páncélos hadosztályok és arcvonala visszaszorult magyar hadosztályok maradványai tartoztak. (Uo.)

⁸² A IV. páncélos hadtest alárendeltségébe tartozott a 4. SS karhatalmi páncélgránátos, a 27. német és 20. magyar gyaloghadosztályok. Az utasítások értelmében november 4-re az „A” hadseregcsoporthól alárendeltségébe kerül a 18. SS páncélgránátos hadosztály. (Uo.)

⁸³ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekeres. Hadművelési napló. November 2-i bejegyzések.

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 1027, лл. 181—188. HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekeres. Hadművelési napló. November 2—4-i bejegyzések.

rancsnok (Sztálin) jelentős ideig a telefonon folytatott beszélgetések alkal-mával került a Budapesttel kapcsolatos éles szóváltást...⁸⁶

A kialakult helyzetben nem látta célszerűnek a támadás további folytatá-sát. November 4-én kelt 220 256. sz. direktívájában⁸⁷ felhívta Malinovszkij marsall figyelmét arra „... hogy a támadás erőszakolása keskeny sávban — két gépesített hadtesttel és kevés gyalogsággal — csak felesleges vesztesé-gekhez vezet és az erőket kiteszi az ellenség északkelet felőli csapásának. Ezek figyelembe vételével megparancsolja:

1. A front jobbszárnyának és középső szakaszának (7. gárdahadsereg, 53. 27. és 40. hadsereg), a Tisza nyugati partjára történő áthelyezése után, széles arcvonalon gyorsan támadást kell indítani: a jobbszárny erőkkel észak-észak-keletről: a balszárny erőkkel (46. hadsereg, 2. és 4. gépesített hadtest) délről összehangolt csapással az ellenség budapesti csoportosításának szétzúzására.

2. Ennek érdekében a Plijev-csoport erőivel legkésőbb november 7-én Szolnok körzetéből észak irányú csapást kell mérni az ellenség Tisza nyugati partján levő védelmének felgöngyölítésére és ezzel a jobbszárny csapatok-nak a Tiszán való átsegítésére.”⁸⁸

Közben az OKH felismerte a szovjet csapatok keskeny sávban Budapestig való előretörésének veszélyét, valamint azt, hogy az LVII. és IV. páncélos hadtestek helyzete támadásra alkalmas. Guderian, a német szárazföldi csap-atok vezérkari főnöke azonnal utasította Friessner tábornokot: „... A „Dél” hadsergcsoport minden rendelkezésére álló erőt haladéktalanul vonjon össze Cegléd—Szolnok térségében, és hajtson végre erősen összpontosított táma-dást Kecskemét irányába a Budapest felé előretört ellenséges magasabbegy-ségek szárnyára és mélyen a hátába. A támadás célja az legyen, hogy az el-lenséget a Duna és Tisza között elvágják hátsó kapcsolataitól és szétver-jék.”⁸⁹

Mielőtt a felek vezérkari utasításainak a harc további menetét befolyá-soló hatását megvizsgálánk, célszerűnek látszik előtte rámutatni a fegyve-res küzdelem nagyon izgalmas problémájára, melyet a hadművészet termi-nológiája *hadműveleti szünetnek* nevez, továbbá rámutatni azokra az okok-ra, melyek a 2. Ukrán Front balszárny csapatai hadműveletében szünethez vezettek.

Válasz kívánczik többek között arra a kérdésre, milyen tényezők játszo-tak szerepet a hadművelet megvívása alatt az erő- és eszközviszonyok meg-változásában. Mert itt valójában azt történt, hogy a támadás kezdetén meg-levő 2—3 szerez szovjet erő- és eszközfölény (lásd a táblázatot) a hadmű-velet 6. napjára az ellenség javára változott meg.

Első talán leglényegesebb oka a támadás alacsony ütemének alakulásá-ban keresendő. Adott esetben a hadművelet sikere attól függött, hogy ki ér főerőivel hamarabb a fővároshoz.

A szovjet főparancsnokság törekvése az október 28-án kiadott utasításá-val az volt, hogy a front balszárny seregtestjeivel birtokba veszi a fővárost. Tudatában volt annak, hogy ehhez meg kell előznie az ellenség ama erőit, amelyek a Tisza Csap—Polgárdi szakaszáról Budapest felé vonultak. A front balszárny csapatait képesnek tartotta a velük szembe levő ellenség el-lenállásának megtörésére.

⁸⁶ P. Я. Малиновский: Будапешт—Вена—Прага... стр. 83.

⁸⁷ A direktíva eredeti szövege az eddig megjelent feldolgozásokban csak kivonatossan került közlésre. A Plijev-csoportra vonatkozó rész említése nélkül. A hadművelet további vizsgálatá-nál többször felmerül, ezért teljes szövegét ismertetem.

⁸⁸ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, л. 1197, лн. 5.

⁸⁹ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekeres Ia. 440 673/44. g. Kdos. sz. irat.

A fasiszta hadvezetés célkitűzése az volt, hogy erőit a lehető leggyorsabban Budapestre átdobja. Ehhez jó minőségű, Miskolc—Hatvan—Budapest, közés vasút állt rendelkezésére. Az ezen való mozgást a szovjet légierő meghiúsítani nem tudta. Bár a front balszárny csapatai erő- és eszközfölényben voltak, a támadás indulásakor azonban ezeknek csak kb. 60% tudott harcba lépni. Ezért a kezdeti erős csapás kiváltásában erőkifejtésük teljesen nem érvényesülhetett. Az ellenség viszont „mozgékony harccsoportokkal” „Támadóvédő” harcot folytatva, főerőkifejtését főleg lakott helységek (Kecskemét, Cegléd), utak megtartására irányította. Többszöri ellenlökésekkel a támadás ütemét lelassította, vagy veszteséget okozott a támadónak.

Az ellenség veszteségei is jelentősek voltak. Fokozatosan visszavonult Budapest előterébe a már előre kiépített védőövekbe, ahová erre az időre a friss erők egy része megérkezett. Páncélos kötelékeivel sorozatosan végrehajtott ellenlökésekkel és szervezett tűzzel a szovjet gépesített hadtesteket megállításra és a lövészők bevárására kényszerítette. Az ellenség ereje egyre növekedett. Ezek leküzdése meghaladta az ott levő szovjet csapatok lehetőségeit.

Az erőfölény elvesztését nagyban befolyásolta az is, hogy a támadó csoportosítás arcvonala az eredetihez viszonyítva a hadművelet végére több mint háromszorosára növekedett. Ebben nagy szerepet játszott az is, hogy a 7. gárdahadsereg csak jelentéktelen sikert ért el, vagyis lemaradt. Emiatt a 46. hadsereg parancsnoka arra kényszerült, hogy jobbszárnyának biztosításáról is gondoskodjék. Ez a főirányban előretörő csoportosítástól erőket vont el. Az ellenség ellenállásának növekedése arányában a támadó erőkifejtését fokozni nem tudta. Ennek következtében az erőviszonyok november 4-re az ellenség javára változtak meg.

Az objektív okokhoz egy sor más hiányosság is csatlakozott, amely szerepet játszott a támadó hadművelet félbeszakításában. Ilyen volt például a *felderítés*. A front előző három hadműveletében kiválóan működő szovjet felderítés ekkor nem szolgált megfelelő adatokkal. Nem tájékoztatta a vezetést az ellenség szándékáról, csoportosításáról és védelmi rendszeréről. Budapest előtt kiépített védelmi állásokról is csak akkor szerzett tudomást, amikor a gépesített hadtestek beleütköztek. Slein altábornagy a sikertelenség okait vizsgálva visszaemlékezésében azt írja: „... Budapest előterében az ellenségről szerzett adataink nagyon hiányosak voltak...”⁹⁰ Általánosan ismert dolog, hogy hiányos felderítési adatok esetén nem is lehet az ellenség szándékának meghiúsítására irányuló elhatározásra jutnia és feladatokat szabni a támadó csapatoknak.

A hadműveleti szünethez vezető okok között említésre méltó az egység- és alegység parancsnokok támadás alatti *nehézkés tájékozódása* a terepen. A támadás ütemét ez is jelentősen befolyásolta. A 46. hadsereg volt parancsnoka visszaemlékezésében kifejti, hogy a romániai, bulgáriai hadműveletek alatt a 200 000 és 500 000 méretarányú térképeken völgyek mentén haladó útonalakon könnyen tájékozódtak. Szegedtől Budapestig egy tanyavilág tárult eléjük.⁹¹ Valamennyi tanya egyforma volt. Az utak térképen nem szerepeltek. A terepen, a támadási sávban össze-vissza vezettek. Tájékozódás végett helyi lakossághoz kellett fordulniuk. Ez mind idővesztéssel járt, amelyet az ellenség újabb és újabb ellenállás kifejtésére fel is használt.

Összességükben ezek a tényezők voltak a sikertelenség okai, melyek hadműveleti szünethez vezettek. A szünet a front balszárnyán november 4-től

⁹⁰ А. М. Самсонов: Освобождение Венгрии... стр. 108.

⁹¹ Уо. стр. 106.

11-ig tartott. Vagyis a front főerőivel Budapest-északkelet irányból való megkerüléséhez szükséges új támadó csoportosítás felvételéig.

Hadműveleti szünet Budapest alatt az ellenség ellenállásának fokozódására, a támadó részéről az erőkifejtés növeléséhez szükséges seregtestek hiánya miatt következett be. A hadműveleti szünet tehát ebben az irányban nem volt más mint a hadművelet megvívása alatt az erő- és eszközviszonyokban végbement változásnak a megnyilvánulása.

Ezt követően hazánkért, és elsősorban fővárosunkért elkeseredett, hosszantartó küzdelmekre került sor. Ha a 2. Ukrán Front balszárny csapatainak első kísérlettel nem is sikerült birtokba venni a várost, a 46. hadsereg és a gépesített hadtestek kijutása Budapest előterébe nagy szerepet játszott a küzdelem további menetében. Ezeknek az eredményeknek a kiharcolásáért — melyben a támadásnak menetből való előkészítése és hadműveleti szünet nélkül történő megindítása jelentős szerepet játszott — Malinovszkij marsall csapatainak egy későbbi időpontban bizonyára jelentősebb erőfeszítést kellett volna kifejtenie.

БАЛАЖ САБО:

ПЕРВЫЙ ЭТАП БУДАПЕШТСКОЙ ОПЕРАЦИИ 2-ГО УКРАИНСКОГО ФРОНТА

Резюме

Используя советские и немецкие архивные документы, автор в своей статье разработал чрезвычайно интересные — и для нынешнего военного искусства — вопросы, связанные с будапештской операцией 2-го Украинского Фронта, которая готовилась в ходе предшествующей операции и развивалась без оперативного перерыва.

Критикуя ранее изданные материалы, связанные с темой, автор показывает создавшуюся на южном фланге оперативно-стратегическую обстановку, группировки и замыслы генеральных штабов обеих сторон, задачи, поставленные перед войсками и их возможности.

На основании стратегических и оперативных немецких документов автор доказывает, что немецкое командование стремилось удержать Венгрию и, в первую очередь, Будапешт не из гуманных соображений в отношении к своему последнему сателиту, а прежде всего потому, чтобы обеспечить возможность вывода своих войск, находящихся на балканском полуострове в направлении Вены, а также потому, чтобы сохранить для себя нефтяной район Канижа, будапештские авиационные и танковые ремонтные заводы и завод артиллерийских снарядов в городе Мишкольц.

Но самой главной задачей противника было восполнить недостаток в живой силе за счет венгерских частей. По мнению автора, для немецкого командования было важно остановить наступление 2-го Украинского фронта в направлении Вены.

Советское верховное командование, стремясь лишить немецкое командование армейской группой «Юг» возможности пополнить свои ряды и создать организованную оборону на естественных водных рубежах и поставить Венгрию перед необходимостью выхода из войны, дало указание командующему 2-го Украинского фронта начать будапештскую операцию с хода. Поэтому штаб 2-го Украинского фронта будапештскую операцию подготовил в ходе предыдущей операции: разработал решения, создал новые группировки для дальнейшего наступления, организовал взаимодействие частей и дал приказ войскам начать наступление с хода.

Подготовка новой операции усложнялась тем, что решающие бои предыдущей операции проводились на правом крыле фронта, где и находились основные силы фронта, тогда как наступление по указанию верховного командования надо было начать на левом крыле фронта.

Автор в своей статье показывает всю сложность практической подготовки операции с хода. Особенно ценным в проведении подготовки было правильное распределение сил штабных работников для обеспечения сокращения сроков подготовки операции. Это было достигнуто тем, что штаб параллельно проводил управление данной операцией и готовил новую операцию.

Этот способ подготовки операции в практике войны означал новый этап в военном искусстве. Поэтому, полученный здесь опыт и до настоящего времени имеет большую ценность.

Автор доказывает, что при подготовке операции с хода самая большая проблема заключалась не в планировании, даче указаний и приказов, а в создании новых группировок соответственно с принятым решением: вывод войск из боя, переброска их на новое направление расстоянием 50—100 км, организация их действий на марше, пополнение, снабжение боеприпасами и материальными средствами и по прибытии на место назначения вступление в сражение с хода.

Хотя начало наступления с хода на левом крыле фронта и опередило развертывание готовящегося противником контрнаступления в направлении Сегеда, но ведение наступления замедленными темпами не дало возможности опередить танковые войска противника на выходе к Будапешту и помешать им занять, заранее подготовленные оборонительные рубежи. Поэтому войска противника оказались в более выгодном положении и советским наступающим войскам их сопротивление сломить не удалось. Поэтому первая попытка овладеть Будапештом с хода не удалась. До создания новой группировки для наступления в другом, то есть в обход Будапешта с севера, главные силы фронта были вынуждены прекратить наступление на 7 дней.

Автор видит причины неудач в недостаточно тщательной подготовке операции, в развертывании наступления замедленными темпами, в слабости разведки, в недостаточной поддержке подвижных соединений пехотой и в плохой ориентировке на местности командиров частей и подразделений.

Несмотря на некоторые ошибки, проведение подготовки операции с хода штабом 2-го Украинского фронта и развертывание боевых действий без перерыва, является заслуживающим внимания примером в военном искусстве.

BALÁZS SZABÓ:

ERSTER ABSCHNITT DER OPERATION DER 2. UKRAINISCHEN FRONT UM DIE BEFREIUNG VON BUDAPEST

Die Vorbereitungen und Entfaltung der Operation der 2. Ukrainischen Front werden auf Grund deutscher und russischer Unterlagen geschildert. Die Operation wurde während einer pausenlosen Bewegung der Truppen vorbereitet und der Ablauf der Kämpfe enthält für die heutige Kriegskunst auch wichtige Lehren. Durch die kritische Betrachtung der bisher erschienenen Publikationen zeigt uns der Verfasser die strategisch-operative Lage der sowjetisch-deutschen Front in Süd-Ungarn, die Gruppierungen der Kräfte, Konzeptionen der Generalstäbe und schliesslich die Möglichkeiten der Truppen.

Deutsche Operationsakten beweisen, dass die deutsche Heeresleitung Ungarn behalten wollte, weil einerseits das die einzige Möglichkeit war den auf dem Balkan befindlichen Kräften den Rückzug nach Wien zu sichern, und zweitens wollte man die Ölbestände von Kanizsa, die Flugzeug- und Panzerreparaturanstalten von Budapest und die Munitionsfabrik von Miskolc nicht aus den Händen geben. Keine geringere Bedeutung hatte auch jene Tatsache, dass die masslosen Verluste der Deutschen aus Ungarn ersetzt werden sollten. Auf dieser strategischen Zielsetzung basierten die faschistischen Pläne zur Aufhaltung der Sowjetarmee.

Noch während der Operationen von Süd-Ungarn bekam die Heeresleitung der 2. Ukrainischen Front den Befehl vom Oberkommando der Sowjetarmee, die

neuen Operationen vorzubereiten, damit die Heeresgruppe „Süd“ keine Möglichkeit bekommt ihre Reihen zu ordnen, in neue Defensive zu übergehen, Ungarn aber aus dem Krieg treten kann. Dadurch wurde der Kommandant der 2. Ukrainischen Front und sein Stab zur Vorbereitung der Budapester Operation befehligt, das zugleich eine sofortige Umgruppierung und Neuorganisierung der Truppen bedeutete.

Parallel mit der Schilderung der Stabsarbeit zur Vorbereitung der Operation aus Bewegung werden wir auch mit jenen Schwierigkeiten bekannt gemacht, die dadurch entstanden, dass das Gros der Kräfte an rechtem Flügel gruppiert war, das Oberkommando den Angriff aber auf linker Seite Befehl.

Von den Erfahrungen während der Operationsvorbereitung aus Bewegung wird besonders die Schnelligkeit hervorgehoben, die durch rationale Arbeitsaufteilung und neue Verfahren in der Leitung erzielt werden konnte, d.h. der Stab musste parallel die im Gange Befindlichen Operationen leiten und die neuen planen. Statt schriftliche Dokumente wurden mehr graphische Zeichnungen erfertigt, das in der Praxis der Heeresleitung eine höhere Ebene bedeutet. Die hier erworbenen Erfahrungen haben noch heute ihre wichtige Bedeutung.

Der Verfasser weist darauf hin, dass bei der Operationsvorbereitung die grössten Schwierigkeiten nicht die Planung, Ausführungsverordnungen und Weisungen, sondern die Ausserkampfsetzung der Truppen, ihre Umgruppierung aus Bewegung im Kreis von 50—100 Km, organisation ihrer Tätigkeit, Ergänzung ihrer Verluste und Munitionsbestände und die Befriedigung ihrer anderen Bedürfnisse.

Der Verfasser beweist, dass der Operationsbeginn und Entfaltung der Kampfätigkeit aus Bewegung am linken Flügel den feindlichen Gegenstössen in Richtung von Szeged vorgreifen, aber wegen des langsamen Verlaufs des Angriffes der Einmarsch der feindlichen Panzerverbände nach Budapest nicht verhindert werden konnte. Diese Verbände bekamen dadurch Zeit in ihre vorher schon ausgebauten Stellungen in den Vororten der Hauptstadt einzuziehen. Die ein Tag später einmarchierenden sowjetischen Truppen konnten ihren Widerstand nicht mehr brechen. Es musste an den Frontteilen der 2. Ukrainischen Front eine Pause von 7 Tagen gehalten werden, bis die neuen Angriffstruppen zur Umgehung des Feindes von Norden bereitgestellt wurden.

Der Grund der Erfolglosigkeit des Angriffs wird in den ungenügenden Vorbereitungen, Unzulänglichkeiten der Aufklärung, in der schwachen Infanterieunterstützung der schnellbeweglichen Einheiten und schliesslich in der langsamen Orientierung der Abteilungs- und Unterabteilungskommandanten auf dem Gelände bezeichnet.

Trotz all diesen Mangelhaftigkeiten hat der Stab der 2. Ukrainischen Front in der Operationsvorbereitung und ihrer sofortigen Entfaltung aus Bewegung mit wichtigen Erfahrungen die Kriegskunst bereichert.

